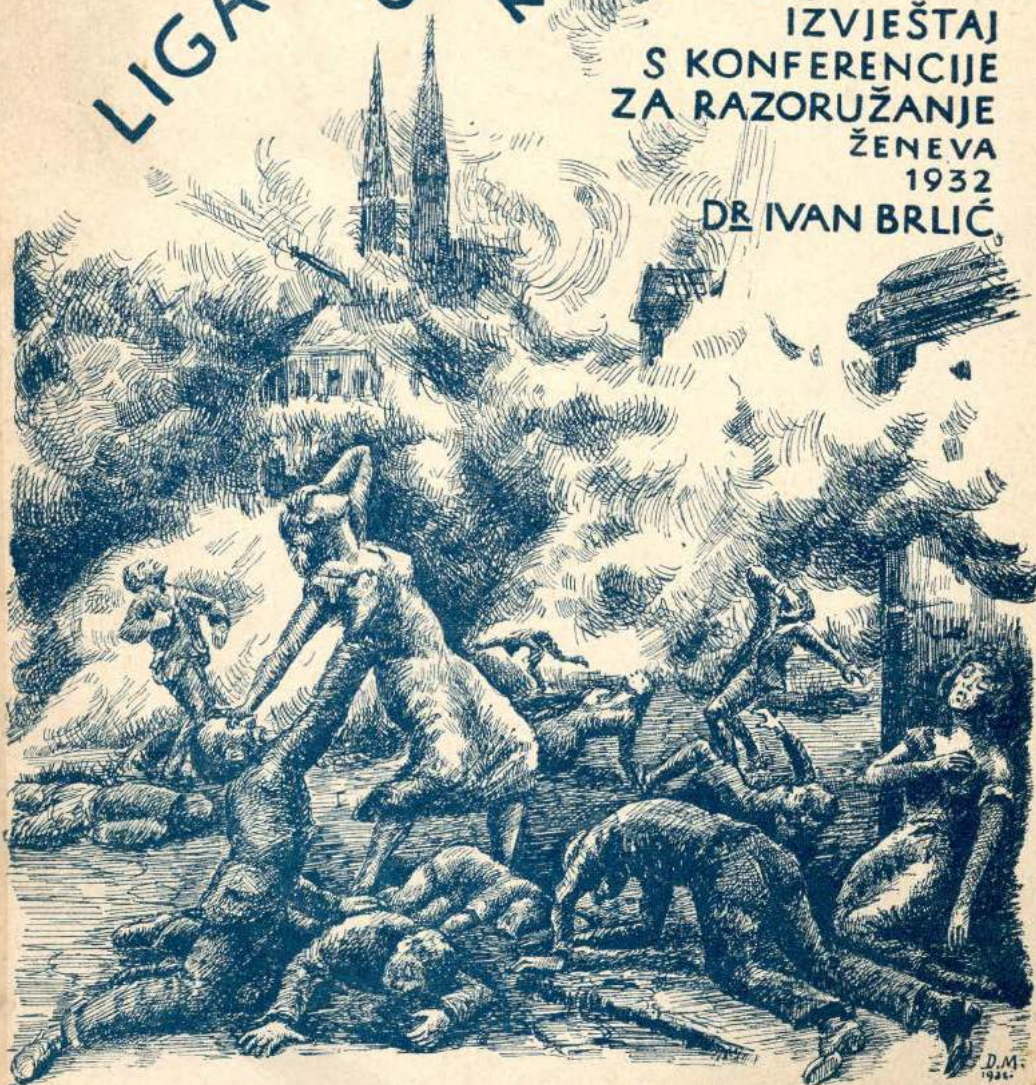

g. Kuman

LIGA NARODA U BORBI ZA RAZORUŽANJE

IZVJEŠTAJ
S KONFERENCIJE
ZA RAZORUŽANJE
ŽENEVA
1932
DR IVAN BRLIČ

D.M.
1932.

POSEBNI OTISAK
IZ BR. 6-7/1932 »LIGE NARODA«
VJESNIKA ZAGREBAČKOG UDRUŽENJA ZA LIGU NARODA

ZAVIČAJNA ZBIRKA

LA SOCIÉTÉ DES NATIONS
EN LUTTE
POUR LE DESARMEMENT

C O M P T E R E N D U
D E L A C O N F É R E N C E
P O U R L A L I M I T A T I O N E T
R É D U C T I O N D E S A R M E M E N T S

P A R
D R . I V A N B E R L I T C H (B R L I Ć)

GENÈVE, FÉVRIER 1932.

IMPRIMERIE: ZAKLADA TISKARE NARODNIH NOVINA A ZAGREB, FRANKOPANSKA 26

R É S U M É

DR. IVAN BERLITCH: La Société des Nations en lutte pour le désarmement. Description de la Conférence du désarmement et de son travail (Compte-rendu de Genève, février 1932).

Introduction. Le problème du désarmement est, comme problème économique et politique, la plus importante des questions dont s'occupe la Société des Nations. Il est en grande partie la cause directe et indirecte du désastre économique actuel. Les États dépensent pour les armements, d'après les données statistiques officielles, 230 milliards dinars par an. Si on ajoute les États qui ne se trouvent pas dans ce tableau statistique ainsi que les dépenses qui ne figurent pas directement aux budgets comme dépenses pour les armements, on peut évaluer la somme totale à 350 milliards dinars, c'est-à-dire près d'un milliard par jour. On voit donc que le plus grand effort collectif de l'humanité est justifié pour éviter la ruine économique du monde par une telle paix armée ou la ruine morale et matérielle par une nouvelle guerre mondiale. La Société des Nations doit concentrer toutes les forces de l'humanité pour que le mouvement pacifiste actuel ne finisse pas par un dégrèvement sanglant, comme c'était le cas des mouvements analogues dans le passé. Un certain optimisme paraît être justifié par deux moments dans le mouvement pacifiste actuel qui ne se trouvent pas dans les mouvements antérieurs: il possède un organisme central, la Société des Nations, et il est universel. Mais, l'humanité doit tirer profit de ces deux chances, en leur associant une troisième: le moment psychologique de la réaction pacifiste, naturelle et toujours encore agissante, contre la dernière guerre. Cette prédisposition psychologique facilite la fondation des institutions qui ont pour but de prévenir la guerre et d'assurer la paix. La plus importante parmi celles-ci est la limitation et, ensuite, la réduction progressive des armements. La conférence qui siège en ce moment ne pourra donner des résultats, si elle ne sera pas soutenue par l'effort collectif de toute l'humanité.

Première partie: Tableau de la Conférence. Description du Palais électoral et de l'organisation technique de la Conférence. Récit de la séance d'ouverture, le discours inaugural du président, M. Henderson. L'incident fâcheux avec la délégation soviétique et avec la fausse dénonciation d'un prétendu plan d'attentat contre M. Litvinov; l'affaire Radek. Manifestation des organisations pacifistes du monde entier avec plus de 8,000.000 de signatures.

Deuxième partie: Le projet français. Le projet français a immédiatement engagé le débat sur tous les points essentiels. Reproduction du texte des propositions françaises; esquisse historique des tentatives pacifistes dans l'Antiquité et au Moyen-Age, surtout en France, ou on veut assurer la paix sous les auspices de l'église catholique par les institutions de la »treuga dei«, »pax dei«, des »confrères de la paix«, des »encapuchonnés«, »paissiers« etc. Exposé détaillé des projets pacifistes des rois français, de La-croix, de Luynes, Abbé de Saint-Pierre, etc. Le projet français actuel est presque une synthèse scientifique des expériences historiques de la nation française. Dans la critique de ce projet, l'auteur cite la déclaration de M. Tardieu sur l'évolution pacifique du monde ou il démentit les assertions que la France veut arrêter le progrès de l'histoire. Ensuite, l'auteur reproduit ce que pense l'Allemand M. Foerster (dans »Die Zeit«, de Berlin). Celui-ci flétrit le mensonge et l'insincérité de l'opinion publique en Allemagne qui ne veut pas comprendre que le désarmement de l'Allemagne a une signification providentielle et que l'Allemagne seule peut donner une initiative honnête pour le désarmement, en déli-vrant ainsi soi-même et le monde d'une malédiction.

Troisième partie: La discussion générale et travaux ultérieurs. L'auteur expose les discours de M. Simon, Tardieu, Gibson, Brü-ning, Grandi et Litvinov, ainsi que les propositions de leurs gou-vernements respectifs. Un tableau schématique montre les résul-tats de la discussion générale.

Quatrième partie: Organisation de la Conférence et métho-des de travail. Un tableau de l'organisation de la Conférence et des commissions. Exposé du tableau de coordination et de la pro-cédure, élaborée par le rapporteur de la commission générale M. Beneš.

Conclusion. La superatition que le progrès technique et les inventions nouvelles rendront la guerre impossible, s'est montrée fausse et dangereuse. Il faut dire la même chose de l'idée que les normes internationales nouvelles pourraient être maintenues, pour le commencement, sans un pouvoir exécutif effectif.

LIGA NARODA U BORBI ZA RAZORUŽANJE

Slika i rad Međunarodne Konferencije za razoružanje

(Izvjestaj iz Ženeve, u veljači 1932.)

UVOD

Problem razoružanja najaktuelniji je problem sadašnjice. U njemu leži klica svih ostalih pitanja i problema međunarodnoga života.

Oružanje, natjecanje u oružanjima sadrži u sebi: i problem ekonomski i problem politički. Ono sije nepovjerenje među narodima, ono guta neopisive kapitale, pa tako s jedne strane izravno, a s druge strane neizravno nosi krupan dio krivnje na općoj međunarodnoj političkoj zategnutosti i na općoj ekonomskoj nesreći, koja je zahvatila svijet.

Da se dade približna slika o onome, što oružanja *svake godine* stoje one države, koje su se danas sastale u Ženevi, da raspravljaju o razoružanju, iznosim (u dinarima) *službene* podatke tih samih država o njihovim vojnim proračunima.

Na prvom mjestu vojnih izdataka stoje Sjedinjene Države Amerike, koje za oružanu silu izdaju 38 milijarda i 90 milijuna dinara godišnje; na drugom je mjestu Sovjetska Ruska Savezna Država s 31 milijardom 843 milijona dinara godišnje, onda slijede:

Francuska	25.682,000.000	Argentina	2.768,000.000
Vel. Britanija	25.588,000.000	Meksiko	2.548,000.000
Italija	13.693,000.000	Švedska	2.187,000.000
Japan	13.028,000.000	Belgija	1.832,000.000
Indija	11.638,000.000	Holandija	1.169,000.000
Njemačka	9.456,000.000	Čile	1.590,000.000
Španija	6.193,000.000	Grčka	1.174,000.000
Kina	5.185,000.000	Kanada	1.159,000.000
Poljska	5.064,000.000	Mađarska	1.113,000.000
Braziliya	3.025,000.000	Švicarska	1.082,000.000
Rumunjska	2.950,000.000	Australija	1.012,000.000
Češkoslovačka	2.816,000.000	Turska	954,000.000
Jugoslavija	2.774,000.000	Finska	904,000.000

Portugal	900,000.000	Estonija	304,000.000
Austrija	798,000.000	Juž.-afrik. Unija	271,000.000
Danska	675,000.000	Bolivija	191,000.000
Kuba	662,000.000	Novi Zeland	169,000.000
Norveška	634,000.000	Salvador	121,000.000
Egipat	576,000.000	Gvatemala	117,000.000
Perzija	543,000.000	Ekvador	99,000.000
Peru	539,000.000	Paragvaj	77,000.000
Sijam	524,000.000	Haiti	64,000.000
Urugvaj	475,000.000	Sveti Domingo	57,000.000
Letonija	433,000.000	Honduras	53,000.000
Bugarska	418,000.000	Kosta Rika	37,000.000
Slobodna Irska	389,000.000	Panama	33,000.000
Kolumbija	354,000.000	Luksenburg	15,000.000
Venecuela	334,000.000	Nikaragua	15,000.000
Litva	312,000.000	Liberija	7,000.000

Sveukupno se dakle izdaje na svijetu oko 230 milijarda dinara *svake godine* za oružanja i bojnu spremu. I to je brojka, koju 60 država, za koje se znade, *službeno priznaju*.

Držim da se bez velike netočnosti može uzeti, da je s onim državama, za koje se te brojke ne znaju, i s proračunima koji se neizravno odnose na vojne izdatke, ta ukupna cifra za jednu trećinu veća, pa tako dolazimo do fantastične brojke od oko 350 milijarda dinara *svake godine* za oružanja. To znači, da se svakog dana u godini za oružane sile troši oko jedne milijarde dinara. Tako eto gotovo podrug desetljeća.

*

Ovakovo stanje prijeti svijetu ne samo strašnim sukobom za slučaj rata, već i sigurnim materijalnim ruinom, ako takav oružani mir još dulje potraje. Razumljivo je da se u toj spoznaji i nakon strahovnih iskustava prošloga rata cijela svjetska javnost, na čelu s prvim državicima svijeta počela dizati protiv daljnjeg naoružavanja.

Prva klica, prvi poticaj ne samo za ograničenje, već i za snižavanje bojnih sprema nalazi se već u u mirovnim ugovorima, odnosno u Paktu o Ligi naroda. U oba ova međunarodna akta sadržane su ustanove o razoružanju. Ove ustanove, stvorene čas nakon strašnog svjetskog krvarenja, imaju značaj međunarodnih obaveza za države, koje su ih prihvatile, a one su ujedno i znak *oštre reakcije* čovječanstva protiv ratnih grozota i zabluda.

Nije to prvi puta u povijesti, da je rat izazvao ovakovu mirovnu reakciju.

Povijest francuske vojske pokazuje, kako je pod konac Napoleonovih vojna cijela — inače bojovna — francuska nacija zamrzila na svoju vlastitu vojsku; kako su vojnici i časnici izgubili ugled; kako su pacifističke ideje, knjige i zborovi počeli da preplavljuju društvo. — Jedna od najhrabrijih Napoleonovih divizija St. Hilaire,

više usred parade caru Napoleonu, koji pred divizijom prolazi: — »*Živio mir! Dajte hljeba i mira!*« — A Napoleonov časnik de Bugeaud piše: — »U gradu nikako ne poštuju vojsku. Mi nemamo ulaza ni u jednu građansku obitelj. I ne samo mi, nego ni viši oficiri.«

Ista je reakcija nastala nakon rata 1871., a ako posegnemo još dalje u prošlost, zapažamo iste činjenice i nakon tridesetgodišnjeg rata i nakon križarskih vojna u Srednjem vijeku, »*treuga Dei*« itd.

Istina u prošlosti ta pacifistička strujanja nisu nikada donijela konačnih i neoborivih rezultata. Nakon stanovitih perioda mira opet su se ratovi ponavljali.

Ta bi činjenica mogla da omaloduši i današnje čovječanstvo u pomisli, da i današnji pacifistički pokret ne može donijeti nikakvih odsudnih rezultata.

Ipak pri točnijoj analizi današnjeg mirovnog pokreta i pri pomnijem ispitu prilika i okolnosti, pod kojima se on razvija iskažu jasno neke činjenice, koje opravdavaju i priličnu mjeru optimizma: današnji pacifistički pokret razlikuje se naime temeljno i ogromno od svih dosadašnjih u dva smjera. *U jednu ruku*: svaki je dosadašnji mirovni pokret bio regionalno, zemljopisno ograničen sad na manji, sad na veći broj država ili naroda, pa su oni narodi, koji su stajali izvan njega bili vazda žarištem ratne infekcije; dok je danas pacifistički pokret zahvatio u glavnom sve narode i sve države na Zemlji. *U drugu ruku*: svi su dosadašnji mirovni pokreti bili bez jednog međunarodnog, svjetskog središta i uporišta, bez jedne organizacije, koja bi sva ta mirovna strujanja povezivala, središala i upravljala ih put zajedničkog mirovnog cilja; dok današnji pacifizam imađe takav organ, koji se eto trinaest godina usrdno i razmjerno uspješno bori protiv svih protumirovnih strujanja, a istovremeno povezuje sve organizacije, koje rade na miru i međunarodnoj solidarnosti. *Taj organ je Liga naroda.*

Osim ovih dvaju momenata imađe još jedan moralno-apstraktni, a logički posve osnovani argumenat za izvjesni optimizam.

To, što na svaki rat neminovno slijedi reakcija, gnjušanje od rata i mirovni pokret dokazuje, da je rat doista gnjusna, neprirodna i grješna pojava u životu čovječanstva, *i da si je čovječanstvo toga svijesno.* — A to, što su se nakon tih spoznaja ipak opet dešavali ratovi *nije dokazom da tako mora biti i u buduće.*

Konstantno vraćanje pacifizma i gnjušanje nad ratom — poslije svake vojne — dokazom je ispravnog shvaćanja i instinkta čovječanstva, a ratovi, koji se unatoč tog ispravnog shvaćanja dešavaju dokazuju samo, kako je slaba ljudska priroda i kako lako — ne samo čovjek pojedinac — već i čovječanstvo u velikim svojim masama sagriješi.

Pa i tu postoji velika razlika između negda i danas.

Negda bez potpore protiv svoje slabosti, imađe danas čovječanstvo jednu znatnu potporu. *Liga naroda je tu*, da svakom ratu stavlja na put sve moguće poteškoće; da protiv rata upotrijebi

sva sredstva, koja joj stoje na raspoloženju. — No eto, važno je da u najšire slojeve pučanstva cijeloga svijeta uljeze spoznaja o *pravoj biti Lige naroda*. Da svaki član ljudske zajednice uvidi, da Liga naroda nije neki samostalni, od čovječanstva neovisni instrument, koji po *vlastitoj svojoj snazi*, nekim čudnim, zamršenim postupkom može da spriječi rat, ili organizira mir.

Liga naroda je predstavnik ukupne volje svega čovječanstva, bar u onom njegovom dijelu, koji se upravlja demokratskim načelima.

I što veće pouzdanje, što veću potporu i ljubav čovječanstvo bude doprinosilo Ligi naroda, to će njena moć iz dana u dan sve većma rasti, pa će konačno ta Liga naroda, saradnjom, propagandom sviju i vjerom u nju, zadobiti toliku moć, da će biti kadra u danom slučaju spriječiti svaki rat već u njegovom zametku.

Liga će naroda postati čovječanstvu potpora za njegovu vlastitu slabost. Ona ne će dozvoliti rata nikad to oni sami, koji su ju gradili, griješno ushtiju. Tako će ljudstvo samo sebi, u ovo vrijeme mira, u vrijeme dok prirodna reakcija na zadnji, strašni rat traje i pojačava zdrave instinkte čovječanstva, izgraditi jedan bedem protiv sama sebe. Bedem, koji će ljude, kad se na zadnje strahote rata već zaboravi i kad mjesto razuma zavlada slijepa strast, zaštititi od sebe samih, da u zabludi ne počine više grijeha sami protiv sebe i protiv svoje vlastite djece.

Eto, to je Liga naroda.

Onoliko, koliko joj vjere i potpore pridonesu čovječanstvo, onoliko će ga ona i zaštititi od budućih nesreća. I ta spoznaja valja da uđe duboko u dušu cjelokupnog čovječanstva.

*

Svojim visokim talentom i političkim instinktom to su prvi spoznali — u najširim svojim masama — Englezi, najumniji i najrazvijeniji narod Evrope.

Danas Udruženja za Ligu naroda u Engleskoj broje *devet stotina hiljada članova* u preko tri hiljade podružnica. To je u Engleskoj postao jedan gotovo *religiozno-politički pokret*. — U samoj Engleskoj sabrano je preko dva milijona vlastoručnih potpisa za razoružanje i poslano u Ženevu na Konferenciju o razoružanju. Za Englezima dolaze odmah Amerikanci, pa Skandinavski narodi, Švicarska, Njemačka, Francuska, pa je u tom smjeru statistika vanredno zanimljiva: što je stanoviti narod razvijeniji, te u kulturi i civilizaciji napredniji, to je pokret za Ligu naroda u njemu zahvatio većih razmjera, tako da se danas može sa sigurnošću reći: *Odnos naprama Ligi naroda* je gotovo sigurno mjerilo za stepen razvoja, inteligenciju i dobronamjernost koli pojedinaca, toli i cijelih naroda.

Kada i široke mase svjetskog naselja spoznadu, da Liga naroda ne može vršiti svoje misije bez potpore sviju, pa da stoga imade situacija, koje premašuju za *sada* njene sile, ali da će ona bivati to moćnija, što više pomoći i vjere joj ljudstvo doprinese, tada će tek

ta ispravna spoznaja automatski dalje djelovati i učiniti iz Lige naroda onaj kolosalni instrument, što ga čovječanstvo u pojmljivoj nestrpljivosti, hoće već sada da u njoj vidi.

Kad dakle nastane pitanje *kritike Lige naroda*; njenog rada; njenih uspjeha i neuspjeha, valja da svaki pojedinac u prvom redu stavi sebi sam pitanje: što je učinio, što li doprinio on, da ta Liga bude doista ono, što on želi i od nje očekuje.

*

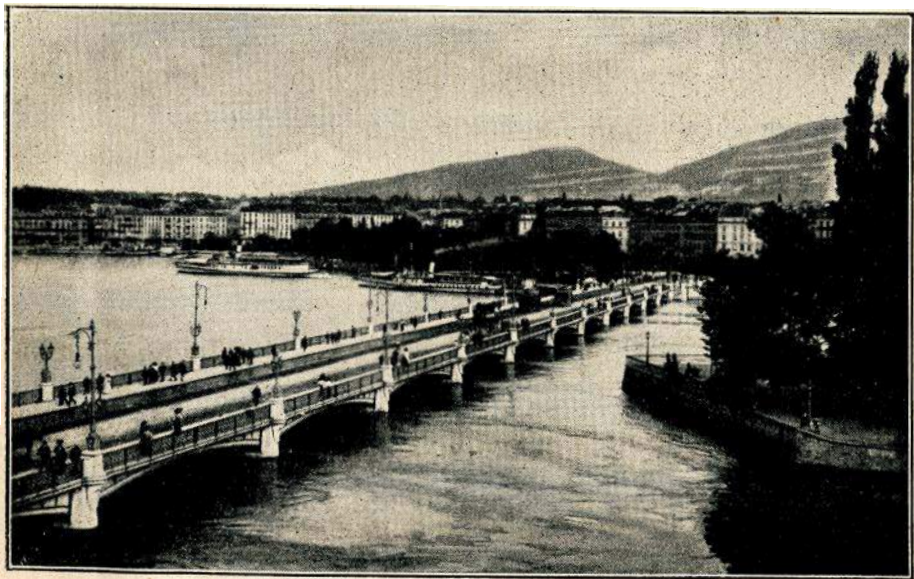
Tako je eto i s problemom razoružanja, jednim od najtežih problema u okviru rada Lige naroda. Liga je kroz deset godina spremala teren za Konferenciju o razoružanju. Ona je Konferenciji utrla puteve, spremila materijal, dala joj potrebiti personal i prostorije. Bez Lige naroda bila bi i pomisao na Konferenciju ovog značenja i zamašaja, bila bi pomisao na pokušaj razoružanja — pusta utopija.

No i sad valja, povodom ove Konferencije biti suzdržljiv u prevelikim nadama. Ta Konferencija je *tek prvi korak na dalekom putu*. No taj je korak učinjen, Konferencija se sastala i svi narodi, sve države svijeta pristale su, da se taj prvi korak zajednički učini.

Mjeseci i godine, pa i desetljeća će proći, prije nego čovječanstvo postigne jedan po jedan, polako, mučno i djelomično ostvarenje svojih ideala.

Pa i to tek uz suradnju, vjeru i pomoć sviju.

Ženeva, 15. veljače 1932.

Ženeva — Pogled na jezero i Most Mont Blanca

I. DIO

SLIKA KONFERENCIJE

IZBORNA PALAČA — SJEDIŠTE KONFERENCIJE

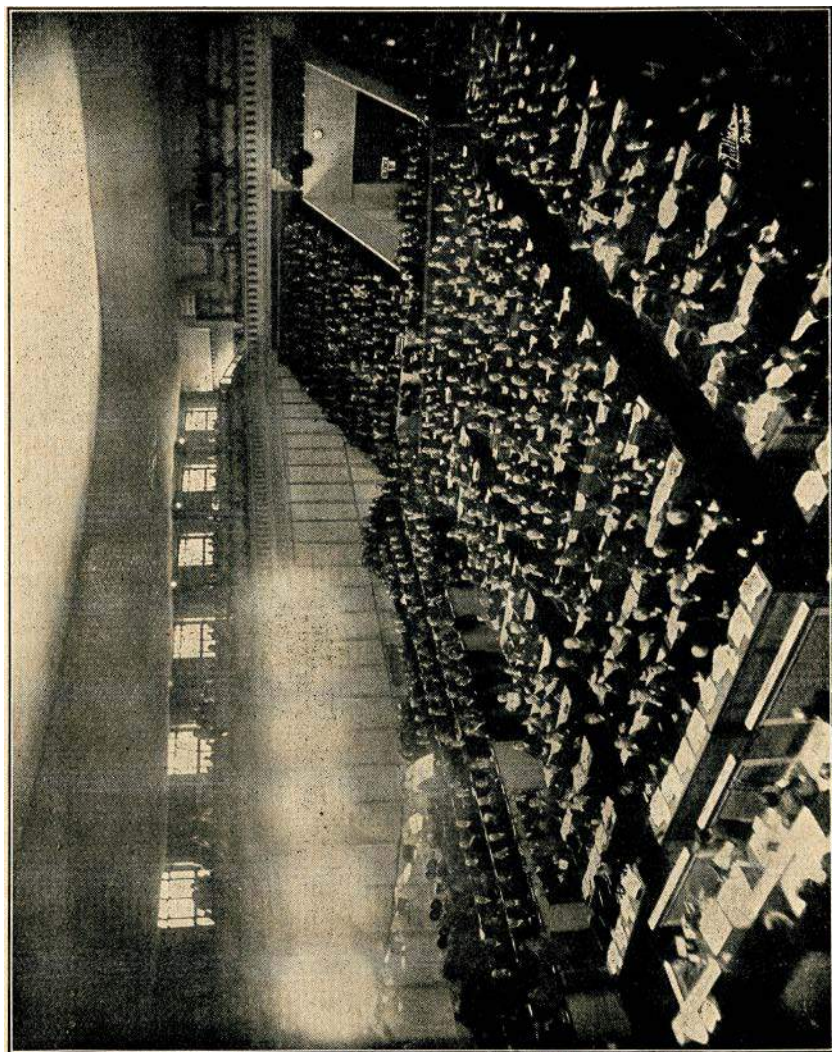
Jednosatnim, stvarnim, nešto suhim govorom otvorio je Arthur Henderson dne 2. veljače 1932. u pol 5 po podne, opću međunarodnu Konferenciju za razoružanje. — Prostrana Izborna palača Ženevske Republike i Kantona (Bâtiment Électoral), uz Place Neuve s arhitektonski klasičnim palačama kazališta, škole lijepih umjetnosti, glazbene akademije, izabrana je kao mjesto zasjedanja plenuma Konferencije.

Velika dvorana Izborne palače razdijeljena je vještački, da odgovori svrsi: nasuprot glavnom ulazu visoko se uzdiže predsjednička tribina, s pobočnim krilima za tajnike i činovništvo; ispod nje govornica, na kojoj se redaju govornici i predstavnici sviju naroda svijeta, snabdjevena mikrofonima i megafonima za prenos glasa po samoj dvorani i u daljni svijet; cijeli parket zauzimaju stolovi za delegacije, dok činovništvo delegacija zaprema tribine uz desni i lijevi bok dvorane. U stražnjem su dijelu dvorane prostrane uzlazne diplomatske tribine, a krugom uokrug u visini prvoga sprata vode široke kamene galerije, na kojima su udešena mjesta za 600 novinara i izvijestitelja svjetske štampe. U samoj toj centralnoj dvorani može da stane oko 1500 ljudi. Ostale sobe, dvorane i hodnici zapremljeni su raznim uredima, poštom, telefonskim kabinama, novinarskim stolovima i mjestima za izdavanje dokumenata, koji se odnose na Konferenciju.

Svako novinarsko mjesto na kamenim galerijama, i svako mjesto za delegatskim stolovima u parketu velike dvorane imade svoje radiofonske slušalice, kroz koje slušač može da jednostavnim okretom puceta čuje govornika, koji upravo govori, bilo u onom jeziku, u kom on govori, bilo u prevodu francuskom, engleskom ili njemačkom. Pa i u pobočnim novinarskim dvoranama i u hodnicima smještene su slušalice, kroz koje izvijestitelji u svaki čas mogu da čuju i kontroliraju tko govori i što se u velikoj dvorani događa.

U času, kad je Arthur Henderson, vođa engleske radničke stranke, bivši britanski ministar vanjskih poslova, a u ovom času predsjednik Konferencije za razoružanje proglasio tu konferenciju otvorenom, bila je cijela dvorana zauzeta do posljednjeg mjesta. Za delegatskim stolovima sjedili su predstavnici od 63 države svijeta, sviju rasa, sviju religija, sviju naroda. Mnogi u narodnim nošnjama, u bijelim i vezenim burnusima, s okićenim turbanima i crvenim fesovima. Iako je bijela rasa i ovdje u predominaciji, ipak je broj bijelaca gusto izmiješan istočnim mongolskim tipovima, pa predstavnicima crne i polucrne rase. Po francuskom alfabetskom službenom imeniku Konferencije, prisu-

stvuju otvorenju delegati: Afganistana, Južno-afričke unije, Albanije, Njemačke, Sjedinjenih Država, Argentine, Australije, Austrije, Bolivije, Brazilije, Britanskog carstva, Bugarske, Canade, Chile, Columbije, Kine, Costa-Rica, Cuba, Danske, Egipta Equadora, Španjolske, Estonske, Etiapije, Finske, Francuske, Grčke,

Velika dvorana Konferencije za razoružanje u Palais Électoral

Guatemale, Haitia, Hedjaza i Nežda, Hondurasa, Magjarske, Indije, Irske, Italije, Japana, Letonske, Liberije, Litve, Luxemburga, Mexika, Nicaragua, Norveške, Nove Zelandije, Paname, Paragvaja, Nizozemske, Perua, Perzije, Poljske, Portugala, Rumunjske, Salvadora, Sijama, Sovjetske Rusije, Švedske, Švicarske, Če-

škoslavačke, Turske, Uruguaja, Venezuele, Jugoslavije, te Dominicanskog posmatrača.

Jugoslavensku delegaciju predvodi ministar vanjskih poslova Dr. V. Marinković, a drugi je delegat ministar i s. Dr. Želimir Mažuranić, predsjednik Zagrebačkog udruženja za Ligu naroda.

Strop velike dvorane platnom je zavješan radi podjednake razdiobe danjeg svjetla, što dolazi kroz stakleni krov palače. Osim ovog difuznog danjeg svjetla, visi sa stropa šest golemih reflektora sa svjetiljkama od više tisuća svijeća, a iz desnoga se ugla čuje prigušeni šum kinematografskih aparata i povremeno kvrćanje fotografskih kamera, koje snimaju ovaj, u historiji jedinstveni zbor predstavnika od 63 raznih naroda i država svijeta. Nevidljivi valovi nose zvukove govora u sve krajeve Zemlje.

*

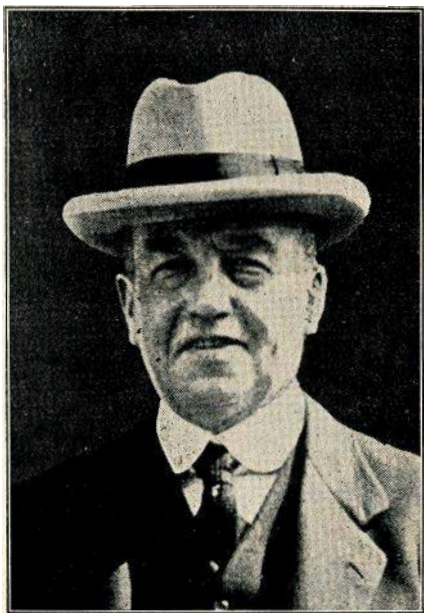
PREDSJEDNIK: ARTHUR HENDERSON

U sklopu Konferencije imade ličnosti, koje su si u posljednjem deceniju turobne evropejske povjesnice stekle sigurno svjetlo ime. To su ljudi, koji kroz deset godina najtežih i moralnih i materijalnih kriza nisu malaksali u svom nastojanju, da se te krize savladaju, ili da se bar bez katastrofalnih šteta prebrode. Njihovoj djelatnosti valja zahvaliti, da misao o sporazumnom ograničenju oružanja nije potonula u uzburkanom mutežu svjetskog političkog života, te da je došlo do saziva Konferencije, na kojoj će svi narodi zajedno imati da ili olakšaju čovječanstvu budućnost, ili da bar zajednički snose odgovornost za katastrofe, ako ne nađu načina da se sporazume.

Iz ove odgovornosti biti će sigurno za sva vremena ljudske povjesnice isključene one svjetle ličnosti, koje do posljednjeg svog daha nisu prestale da nose teret apostolata za mir. Ja sam uvjeren, da će ime Aristida Brianda za vazda zasjati u sazviježđu najsvjetlijih zvijezda na tamnom nebosklonu ljudske povjesnice.

Jedan od tih požrtvovnih poslenika na poboljšanju međunarodnih odnosa i života jest i predsjednik Konferencije za razoružanje Arthur Henderson. Vođa britanske radničke stranke došao je u Ženevu prvi puta godine 1929. u rujnu mjesecu na Skupštinu Lige naroda, kao ministar vanjskih poslova Britanskog carstva. Već tada je on programatski izjavio svoju nepokolebivu odanost ideji općeg ograničenja oružanja: »Mi smo duboko uvjereni, da su sigurnost naroda i razoružanje usko povezani, pa da ništa ne može narode sigurno zaštititi od mogućnosti rata, sve dok nije sklopljen opći ugovor o razoružanju«. I baš na ovoj Skupštini Lige naroda, na kojoj je Henderson izrekao te riječi, dobila je misao o sazivu Konferencije za razoružanje prvi puta svoj konkretni oblik. Kad je nakon toga Vijeće Lige naroda u siječnju 1931. zaključilo saziv Konferencije, izabere ono u svojoj sjednici 22. svibnja 1931. predsjednikom Konferencije Arthura Hendersona. Od

tog dana, pa već do rujanskog zasjedanja Skupštine Lige naroda godine 1931. okrenulo se bilo političko kolo u Velikoj Britaniji za mnogo stupanja dalje. Henderson ne samo da je prestao biti ministrom vanjskih poslova najvećeg svjetskog carstva, nego da-pače kod izbora nije izabran ni u britanski parlamenat! U krugovima Konferencije za razoružanje pripovijedalo se kao političku zanimljivost, da je on unatoč toga insistirao, da se ne dira u njegov izbor za predsjednika Konferencije. No vjerojatnije je, da u taj izbor nitko nije ni mislio dirati.

Arthur Henderson Predsjednik Konferencije

OTVORENJE KONFERENCIJE: GOVOR HENDERSONOV

I tako je u Izornoj palači u Ženevi, dne 2. veljače 1932. u pola pet po podne Arthur Henderson zauzeo predsjedničko mjesto na uzvišenoj tribini Konferencije za razoružanje. Odmjerenim tonom, koji je svojstven Anglosaksoncima i koji je uvjerljivo harmonirao s ozbiljnošću preduzetoga posla, izgovorio je on svoj jednosatni govor.

Taj govor, sastavljen iz elemenata historije, jasnih pogleda na ciljeve i dužnosti Konferencije, te planova za njezin rad, predstavlja doista programatsku, polaznu točku za opsežne radove, koji čekaju Konferenciju.

»— Tri glavne, elementarne zadaće namiću se Konferenciji, rekao je Henderson: prva je, da dođemo do zaključenja jednog

općenitog ugovora, koji će dovesti do brzog i osjetljivog ograničenja i smanjenja narodnih oružanja; druga je, da ni jedna vrsta oružja ne bude izuzeta iz ovog ugovora, kome je svrha, da se u konačnom cilju dođe do općenitog razoružanja; treća je, da moramo nepokolebivo raditi na tom konačnom cilju, te zaključiti, da bez obzira na eventualne sretne uspjehe sadašnje Konferencije, ne sustanemo, nego da nastavimo s takovim konferencijama i u buduće u primjerenim vremenskim razmacima».

U daljnjem toku govora Henderson iznosi historijat dosadašnjih napora i rezultata na putu organizacije mira, pa ističe, da poslijeratna povjesnica čovječanstva ne pruža utješnu sliku, ako se gleda *samo na sadašnje, neposredne rezultate*. Ta slika je ipak mnogo utješnija, ako se obzir uzme na postojana i uporna nastojanja čovječanstva od rata ovamo, da se rat onemogućí, ili bar otešća, a mir osigura, ili bar utvrdi. Već 1919. u Paktu Lige naroda (§ 8) utvrđuje se, da održanje mira traži sniženje narodnih oružanja do mjere spojive s narodnom sigurnošću i s međunarodnim obavezama. U vezi s time rodilo se pitanje sigurnosti, koje je dovelo 1923. do prijedloga ugovora o međusobnoj pomoći, a 1924. do Ženevskog Protokola, koji oba nisu mogli biti prihvaćeni, jer nisu bili dovoljno spremljeni. Tada je godine 1925. došlo do ugovora u Locarnu, a 1929. do Briand-Kellogova pakta, kojim se rat, kao instrumenat narodne politike proglašuje zločinom. U međuvremenu prihvatio je velik broj država i Generalni Akt za mirno rješavanje međunarodnih sporova, a Konvenciju o financijskoj pomoći prihvatila je Skupština Lige naroda godine 1930. Konačno je većina država, članica Lige, pristupila članu 36 Statuta o Stalnom Sudu međunarodne pravde u Haagu, prema kojemu priznaje obvezatni pravorijek spomenutoga Stalnog Suda u međunarodnim sporovima.

Za sve ovo vrijeme, kroz 5 godina, radila je neumorno Pripremna komisija Lige naroda za razoružanje. Bilo je u njoj teških razmimoilaženja: jedni su smatrali, da njezin rad nije dosta radikaln, dok su drugi tvrdili, da on ide predaleko. Konačno je ta komisija izradila *Projekt konvencije*, koji je podastrt nazočnoj Konferenciji. U Projektu, koji je prilično opsežan, uzete su u obzir sve vrste oružja i bojne spremne. Među najvažnijim stavkama, što ih Projekt sadrži jesu: ograničenje efektivnih vojska u vrijeme mira, i skraćenje vojne službe u državama s općom vojnom obvezom; neizravno ograničenje kopnenog vojnog materijala pomoću ograničenja izdataka za isti; izravno ograničenje pomorskog vojnog oružja, po tonaži i kalibru topova; ograničenje izdataka za pomorski vojni materijal; globalno ograničenje broja upravljivih zrakoplova, njihove ukupne snage u konjskim silama i njihovog obujma; ograničenje aeroplana po broju njihovih konjskih sila,

i po broju komada; globalno ograničenje godišnjih izdataka za vojništvo i za formacije, na vojničku organizirane, bilo to na kopnu, na vodi ili u zraku; javnost i izmjena vojnih podataka među državama; zabrana upotrebe kemičkog i bakteriološkog oružja; stvaranje jedne *postojeane komisije za razoružanje*, te konačno — postupak u slučaju tužaba i prekršaja.

Stanovite smjernice iznesene u Projektu, oslanjaju se na praktične rezultate postignute na Konferenciji u Washingtonu 1921.—1922. glede ograničenja pomorskog oružanja, a stanovite ideje Projekta imale su upliva i pozitivnih realizacija u drugoj pomorskoj Konferenciji u Londonu godine 1930.

Predsjednička tribina i govornica Konferencije za razoružanje

Projekt dakako ustanovljuje samo okvir, jer brojke ograničenja u njemu nisu sadržane. A u tome baš i leži zadaća ove Konferencije: Projekt daje sinoptičku sliku svih problema, a Konferencija imade da ih riješi; Projekt ustanovljuje sve vrste oružja i način, kako se smanjenje, odnosno ograničenje oružanja može postići, a Konferencija imade da ustanovi općim ugovorom za svaku državu i za svaku vrst oružja brojke, koje ta država ne će smjeti prekoračiti.

Pod konac govora, Hendersonov glas poprima sve življi zvuk, pa posljednje riječi napunjavu dvoranu Konferencije i svijest prisutnih notom usudnosti i goleme odgovornosti za djelo, koje se tu

započelo: — »Čovječanstvo traži razoružanje. Svijet *treba* razoružanje. U našoj je moći, da pridonesemo stvaranju povjesnice budućnosti. Jer sve tehničke poteškoće, koje se odnose na ograničenje vojnih sila, sva raspravljanja o broju topova, tonaže, kategorija itd daleko nadmašuje problem blagostanja čovječanstva, te budućnost i razvoj naše civilizacije...«

INCIDENT SA SOVJETSKOM DELEGACIJOM

U sklop Konferencije pozvani su predstavnici svih, ma i rudimentarno politički uređenih naroda, bez obzira da li su oni članovi Lige naroda ili ne. Tako Konferenciji prisustvuju predstavnici od 54 države, članice Lige naroda, i 9 država izvan Lige, dakle sve donekle organizirane državne tvorevine cijeloga svijeta, ukupno njih 63. — U tom su broju i predstavnici Sjedinjenih Država, delegati Turske i Sovjetska delegacija.

Iako su na tom najvećem zboru, što ga povjesnica poznaje, zastupane sve vjere, narodi i rase, postoji među svim tim delegacijama jedan jedinstveni ton kurtoazije, džentlemenstva i duševne pristojnosti, — harmonija općeg stupnja svjetske kulture i civilizacije.

U tu harmoniju zadrila je Sovjetska delegacija već prvih dana svog boravka u Ženevi nečuvenim postupkom, koji ju je ne samo politički, već i moralno, odmah u početku stavio u jednu posve zasebnu, svjetskoj kulturi i civilizaciji stranu kategoriju.

Sovjetski su delegati dne 7. veljače stavili do znanja Tajništvu Lige naroda telegram, što ga je iz Moskve upravio M. Krestinski pomoćnik pučkog komesara za izvanjske poslove. Taj telegram, osnovan na »pouzdanim informacijama« dobivenim od sovjetske terorističke policije G. P. U., glasio je: — »Vlada Sovjetske Unije primila je pozitivne informacije, prema kojima su ruski emigranti, koji žive u Parisu, te su grupirani oko generala Millera, Dragomirova i Šutilova, organizirali zavjeru u svrhu da ubiju predsjednika Sovjetske delegacije na Konferenciji za razoružanje. Prema podacima, kojima raspolaže sovjetska vlada, imade to ubistvo da pripremi Georges Lodygenski, bivši predsjednik jednog ruskog društva Crvenog Križa u carsko vrijeme, koji sada živi u Švicarskoj. Budući da se na teritoriju Švicarske s kojom Sovjeti ne podržavaju diplomatskih odnosa g. Litvinov nalazi isključivo kao pozvanik Lige naroda, ja smatram neobhodnim, da stavim Tajniku Lige do znanja ovu informaciju dobivenu od moje vlade. Krestinski v. r.«

Tajništvo je smjesta saopćilo ovu vijest švicarskoj vladi u Bern. Federalno ministarstvo javne sigurnosti najvećom se hitnošću stavilo u doticaj sa švicarskom i stranom policijom, koje su nakon dva dana istraživanja ustanovile, da je cijela ova prijava bez temelja, a telegram Krestinskoga da je denuncijacija G. P. U-a, upravljena protiv ruskog emigranta dra Lodygenskoga.

»Journal de Genève«, inače toliko umjeren u svojim izrazima i naslovima, indigniran ovim postupkom, razotkrio je cijelu maki-naciju agenata G. P. U. u članku, pod naslovom »Jedna infamija«.

— »Cijela ova prijava je infamna, veli »Journal de Genève«. Ona potiče od skandaloznih metoda, što ih upotrebljava provoka-torska sekcija, koja je jedno od najaktivnijih odjeljenja G. P. U., i koja je već poznata zbog mnogih skandaloznih afera, u kojima su Sovjeti poduzeli sve moguće, kako bi oborili svoje protivnike. U našem slučaju ta je metoda otkrivena na samom djelu: dva in-

Maksim Litvinov — Voda sovjetske delegacije

dividua dolaze k jednome od prvaka ruske emigracije u Parisu, te mu predlažu atentat; pri tome spominju ime dra Lodygenskoga. Taj predstavnik emigracije, koji se zna čuvati agenata provoka-tera, ne nasjeda. Tada agenti »otkrivaju« tobožnju urotu, koju su sami sugerirali, nadajući se da će tako kompromitirati čovjeka, koga sadašnji gospodari Rusije mrze, jer on na čisto zakonskom terenu »Međunarodnog udruženja protiv III. Internacionale« vrši važan i koristan posao izvješćivanja. — Dr. Lodygenski živi već 11 godina u Ženevi. Svi koji ga poznadu znaju, da on nije u stanju izvesti bilo kakav teroristički akt. On je k tome i odviše inteli-

gentan, a da ne bi razabrao, da se — kolikagod bila važnost koju sam sebi pripisuje g. Litvinov — ipak njegovim ubistvom ne bi u Rusiji ništa promijenilo... S ovakovim postupcima mogu Sovjeti možda uspjeti negdje drugdje. Naša zemlja, u kojoj je javno mnijenje slobodno, primiti će ove pripovijesti o izmišljenim atentatima sa smiješkom. A s prezirom upotrebu tako podlih metoda».

Još ni ova afera nije bila pravo zamrla, kad su Sovjeti izašli s novom povredom pruženog im gostoprinstva. Sovjetski agitator Radek, koji je svojedobno zloupotrebio široku slobodu švicarskih zakona, da u Švicarskoj vodi ilegalnu propagandu protiv državnog poretka, bio je izagnan sa švicarskog teritorija, te mu je povratak u Švicarsku bio zabranjen. Sovjetska je vlada — nekoliko dana poslije otvorenja Konferencije za razoružanje — Radeka imenovala članom svoje delegacije na Konferenciji. Švicarska vlada nije mogla više da brani Radeku ulaz u svoju zemlju. Zloupotrebljujući eksteritorijalnost, što ju na švicarskom teritoriju uživaju članovi Konferencije, Sovjetska je vlada Radeka tako prokurirčarila ponovno u Švicarsku.

Pojavljenje neugledne i nesimpatične, pretenciozne Radekove figure na sastancima i u kuloarima Konferencije, u vezi s ovakovim postupkom Sovjeta naprama širokoj švicarskoj gostoljubivosti, sigurno nije doprinijelo povećanju ugleda sovjetske delegacije.

*

MANIFESTACIJA MILIJONSKIH SVJETSKIH MASA ZA RAZORUŽANJE

Prva subota — četvrti dan — poslije otvorenja Konferencije, bila je posvećena manifestaciji svjetskoga javnoga mnijenja, koje je preko svojih predstavnika, pa telegramima, dopisima i manifestima, došlo pred samu Konferenciju, da imperativno i brojem neposrednih i posrednih učesnika u manifestaciji impozantno stavi državicima na Konferenciji pred oči, kako ogromna većina stanovnika Svijeta *želi, traži i nalaže*, da se konačno na toj Konferenciji postavi kamen temeljac za postepeno svjetsko razoružanje.

Ovu svečanu, manifestacijonu sjednicu otvorio je predsjednik Henderson u subotu 6. veljače 1933. u 10 sati prije podne. Izborna palača bila je krcata: delegatski stolovi zaposjednuti do posljednjeg mjesta, novinarske tribine isto tako. Na diplomatskim klupama, u kuloarima, u vestibulu sve puno, sve vrvi šarolikom publikom, a pred glomaznim glavnim portalom Izborne palače, svrstane u nepregledni niz dvoredova, koji siže čak do Place neuve, stoje predstavnice ženskih udruženja, delegati društava i organizacija s cijelog svijeta. Uz predstavnice ženskih društava stoje dvojica teretna kola nakrcana svežnjima ispisane hartije; isto takove svežnje nose i pojedine predstavnice na rukama: u tim svežnjima je preko 8,000.000 (osam milijona) vlastoručnih potpisa, sabranih u gotovo svim državama svijeta, koji kao materijalizirani memento imadu da stave Konferenciji pred oči zahtjev svjetskog javnog mnijenja za razoružanje.

Otvorivši sjednicu, predsjednik saopćuje Konferenciji u prvom redu, da su i on sam i Tajništvo Konferencije primili velik broj brzojava, dopisa i rezolucija iz velikog broja država. Sve te izjave dokazom su općenite želje i zahtjeva svjetskih naroda, da Konferencija postigne rezultate u poslu, koji je poduzela. Među svim tim deklaracijama i manifestacijama, predsjednik spominje: brzopis tajništva *Međunarodnog kooperativnog saveza*, koji predstavlja 70,000.000 obitelji u 44 države; brzopis Istočnog sabora Metodističke ekumenske konferencije, koja predstavlja svjetsku zajednicu od oko 50,000.000 osoba; brzopis generalnog tajništva

Prva teretna kola sa 6,000.000 potpisa za razoružanje

Izvanrednog kongresa sindikalne komisije u Belgiji, koji predstavlja 150,000.000 organiziranih radnika; poslanicu Konfederacije intelektualnih radnika Francuske, koja broji 190.000 članova; poslanicu potpisanu od 173.000 muškaraca i žena u Japanu, koji traže osjetljivo ograničenje i sniženje oružanja; rezoluciju, što ju je donio IX. Kongres konfederacije autora, poznate pod imenom Međunarodnog P. E. N.-kluba u kome su organizirani glavni i najviđeniji pjesnici, književnici i umjetnici cijeloga svijeta; brzopis studenata sveučilišta u Upsali, kao i brzopise mnogobrojnih drugih sveučilišta i naučnih zavoda cijeloga svijeta; velik broj pisama i brzojava raznih crkava u Francuskoj, Velikoj Britaniji i drugim državama; brzopis Melbourneskog nadbiskupa, i mnogo drugih izjava, koje sve dokazuju o velikoj važnosti, koja se pridaje radu nazočne Konferencije.

Nakon ove izjave predsjednikove redali su se na govorničkoj tribini predstavnici raznih organizacija u svijetu, tako da su široke mase svjetske publike došle preko svojih delegata, da sa ofi-

cijelne govornice Konferencije izraze svoju želju za razoružanjem. Govorile su predstavnice ženskih udruženja Miss Dingmann i gđa Steenberghe, pa lord Robert Cecil u ime 900.000 članova engleskih Udruženja za Ligu naroda; zatim Vandervelde u ime Socijalističke Internacionale, koja u 35 država broji više od 6,000.000 članova; pa Léon Jouhaux u ime francuskih radnika.

I dok su govornice i govornici govorili, pozivajući članove Konferencije na najveći napor, da se postigne cilj, ulazili su polagano dvoredovi predstavnica ženskih udruženja i delegacija svjetskih organizacija kroz portal Izborne palače, pa vestibilom u dvoranu, da postepeno svi prodefiliraju pred predsjedničkom tribinom. Pri tome svi nose u rukama, na ramenima, na glavama svežnje s potpisima, sad ukusno uvezane, sad prosto povezane listove hartije, pa polažu te svežnje na stepenice, na klupe, na stolove predsjedničke tribine, koja je doskora sva prekrita ogromnim hrpama koje leže tu kao simbol i kao opomena svjetskih masa Konferenciji.

Među tim svežnjima, koji su kasnije spremljeni u arhiv Lige naroda, leži: 1,041.345 potpisa iz Njemačke; 45.508 potpisa iz Austrije; 2,146.802 potpisa iz Velike Britanije; 43.000 potpisa iz Bugarske; 380.000 iz Danske; 1,135.453 iz Sjedinjenih Država; 93.126 iz Finske; 534.832 potpisa iz Francuske; 30.482 iz Magjarske; 90.000 iz Irske; 172.950 iz Japana; 38.424 iz Luksenburga; 65.370 iz Norveške; 115.538 iz Nizozemske; 41.748 iz Poljske; 302.133 iz Švedske; 341.504 iz Švicarske, te 485.000 potpisa iz Čehoslovačke. Ukupni broj tih vlastoručnih potpisa iznosi 8,300.674.

Pod dojmom ove impozantne manifestacije širokih masa svjetskog stanovništva predsjednik toplo zahvaljuje za ovu pomoć što ju čovječanstvo direktno pruža Konferenciji. Čas kasnije završena je sjednica, te na glavni portal i pobočne izlaze potekoše mase publike, koja joj je prisustvovala.

Izaslanice ženskih društava sa svežnjima vlastoručnih potpisa

II. DIO

FRANCUSKI PRIJEDLOG KONFERENCIJI

»Subota manifestacije« — kako je u Ženevi prozvan značajni dan velikih manifestacija javnoga mnijenja — donijela je jednu i realno važnu činjenicu, zapravo početak rada Konferencije.

Već u petak 5. veljače u večer uspeo se André Tardieu, ministar rata Francuske republike i vođa francuske delegacije na tribinu Konferencije i položio na tajnički stol u službenoj formi spis, koji je sadržavao *francuski prijedlog za ograničenje oružanja*. Time je on zapravo otvorio radove Konferencije, koja je do tada

André Tardieu Vođa francuske delegacije i francuski ministar predsjednik

bila prilično ukočena formalnostima konstitucije i prilično ideološka uslijed javnih manifestacija. U subotu je francuski prijedlog bio već senzacija cijeloga svijeta. U štampi, na Konferenciji, u diplomatskim krugovima on je jednim mahom postao glavnim predmetom diskusije, kritike, odobravanja i omalovažavanja.

Pred otvorenje Konferencije prevladavalo je mnijenje, da će Francuska na Konferenciju doći u glavnom da kaže: »ne«. Francuski je prijedlog stoga izazvao ne samo senzaciju, nego i zabunu. On je faktom demantirao ovo unapred formirano mnijenje, a svojom smionošću unio je zabunu među zvane i nezvane komentatore radova Konferencije.

Srž samog prijedloga može se ovako označiti: Francuska pristaje na progresivno sniženje i ograničenje oružanja, ali traži na drugoj strani jednu međunarodnu sigurnost, koja će nadomjestiti njezina napuštena ili ograničena oružanja.

Jasnijeg i razumnijeg prijedloga nije moglo ni biti. Ni prihvatljivijeg za svaku pojedinu državu. Ipak se oko francuskog prijedloga za čas razvila živa politička debata.

Taj je prijedlog toliko pomno izrađen, a toliko jedinstven u svojoj koncepciji i ideologiji, da se ekscerptom ne može prikazati njegova zamašitost. Donosim ga stoga u cijelosti, tim više, što on do sada, koliko mi je poznato, uopće nije bio priopćen u hrvatskom prijevodu.

TEKST FRANCUSKOG PRIJEDLOGA

Spoznavajući važnost problema koji valja riješiti, vlada Francuske Republike je uvjerena, da Konferencija mora, u vezi s prijašnjim radovima Lige naroda, poći s općenitog političkog staništa. — To valja učiniti tim više, što se nazočna Konferencija sastaje u času političke i moralne napetosti, u času kad i među stvarima i u duhovima vlada neka zbunjenost, i kad događaji imperativno zahtijevaju neku bolju organizaciju u ovom uznemirenom svijetu. — Vlada Republike želi održati svoje obećanje sadržano u njenom memorandumu od 15. srpnja 1931. i udovoljiti mnogim apelima Lige naroda, a poimence rezoluciji Ligne Skupštine iz godine 1927. Na taj način misli ona da će ispuniti dvostruku zadaću. — Ona računa, da će se na osnovu Projekta Konvencije za razoružanje iz god. 1930. u najkraćem vremenu preći na djela. — Idući još dalje, ona ovdje niže iznosi prijedloge koji imaju za cilj, da se Ligi naroda stavi na raspolaganje civilno zrakoplovstvo i avijacija za bombardiranje, kao što i neke kopnene i pomorske sile; da se stvori jedna međunarodna preventivna i represivna vojna snaga; sadrži političke uvjete, što ih spomenute mjere zahtijevaju; konačno predlaže nova pravila za zaštitu civilnoga stanovništva.

I. STAVLJANJE NA RASPOLOŽENJE LIGI NARODA CIVILNOG ZRAKOPLOVSTVA I BOMBAŠKE AVIJACIJE

Vlada Republike u prvom redu predlaže Konferenciji niz mjera, koje se tiču najnovijeg ratnog oružja; onog, koje je danas u grozničavom porastu i grozničavom tehničkom razvoju, a čije su cijene i međunarodna konkurencija posve neorganizirani; onog oružja, čiji je značaj već u sebi najofenzivniji, a ujedno za civilno stanovništvo i najpogibelniji. Tako zvani aeroplani bombaši, koji mogu da nose velike mase i imaju dugućnost akcije na velike udaljenosti, podesni su za operacije daleko u nutrinji zaraćenih zemalja, pa predstavljaju uslijed toga — ako budu upotrebljeni kao oružje agresivne politike — osobito okrutno sredstvo protiv neoboružanog građanstva. Ti su avijoni predmetom slijedećih prijedloga:

1. Internacijonalizacija civilne transportne avijacije pod režimom, što ga imade da organizira Liga naroda.

Ovu su internacijonalizaciju proučavale već mnoge države iz finansijskih i gospodarskih razloga. Ona bi se sastojala iz slijedećih momenata:

a) Obaveza svih država ugovorica da svojim državljanima ne će dozvoliti ni izgradnju (osim kod narudžaba učinjenih pod uslovima ustanovljenim u točkama *b*, *c*, i *d*, koje slijede) ni upotrebu zračnih vozila koja se mogu upotrijebiti u vojne svrhe. Uslijed toga će tonaža praznih zračnih vozila, koja su dozvoljena, biti ograničena, nakon što države ugovornice saslušaju svoje vještake, i to: na *X* tona za aeroplane, na *X'* tona za hidroplane i *X''* kubičnih metara za upravljive zrakoplove;

b) ostvarenje jedne međunarodne civilne transportne avijacije, koja bi bila povjerena kontinentalnim, međukontinentalnim i međukolonijalnim organizacijama za iskorišćivanje zračnih prevoza, pod nadzorom Lige naroda, koja bi jedina imala pravo da naruči ili upotrebljava zračna vozila koja bi prelazila mjere označene u predidućoj točki;

c) mogućnost otvaranja zračnih linija između matičnih teritorija i teritorija kolonijalnih, koje bi predstavljale specijalni interes za jednu ili više država ugovornica, pod uvjetom, da se te ugovornice obvežu snositi troškove, ako to zatraži Liga naroda, i predložiti Ligi na odobrenje tipove i tonažu na prazno avijona, koji bi se u tu svrhu upotrebljavali;

d) pravedna podioba narudžaba civilnog i međunarodnog avijatičkog materijala među zrakoplovne industrije raznih zemalja, prema njihovom kapacitetu, i pod uvjetima, što će ih ustanoviti posebna — s ovom vezana — konvencija;

e) isključivo, stalno i neotuđivo pravo Lige naroda, da može rekvirirati sve zrakoplovne aparate civilne međunarodne avijacije;

f) obaveza ugovarajućih stranaka, da ne će staviti embargo na zrakoplovna sredstva međunarodnog civilnog zrakoplovstva; da ih ne će zarobljavati, i da će svim sredstvima olakšavati izvršenje prava rekvizicije po Ligi naroda.

Ova je internacijonalizacija civilnog zrakoplovstva neophodni uvjet za daljnje prijedloge, koji slijede.

2. Ograničenje bombaškog zrakoplovstva.

Ovaj problem zahtijeva rješenje s dva gledišta, oba od velike važnosti.

U jednu je ruku neophodno da Liga naroda, u svrhu svojeg preventivnog, a u slučaju potrebe i represivnog djelovanja protiv rata, raspolaže s nadmoćnim zračnim sredstvima. — S druge je pak strane nedopustivo, da država, koja bi bila protivno ustanovama čl. V. nazočnih prijedloga žrtvom zračnog bombardementa, ne ima slobodu upotrebe svih svojih zrakoplovnih sredstava, da odgovori na ovakav flagrantni akt napadaja. — Kako bi se omo-

gućilo istovremeno i jedno i drugo, predlaže vlada Republike sljedeće:

a) ugovarajuće stranke se obvezuju, da ne će zadržati, ako bi već imale, i da ne će u buduće za svoja vojnička zrakoplovstva graditi zrakoplova, čija bi tonaža na prazno bilo viša od izvjesne granice, koja će se ustanoviti među strankama ugovornicama nakon salušanja njihovih stručnjaka, i to sa Y tona za aeroplan, sa Y' tona za hidroplane i Y'' kubičnih metara za upravljive zrakoplove. Sva zračna letila s većom tonažom od ustanovljene granice biti će upotrijebljena za organizaciju jedne zračne vojne sile, koja će organički biti međunarodna. Stoga će stranke ugovornice, koje bi u času stupanja na snagu Konvencije imale takovih letila, ista staviti na raspolaganje Ligi naroda, koja će odrediti gdje će se ti aparati držati i organizirati će zapovjedništvo međunarodne zračne vojne sile.

b) U vojničkim zrakoplovnima raznih država valja razlikovati dvije kategorije: 1. Letila, koja će se za vazda ostaviti na raspoloženje vojnim zrakoplovnima pojedinih država i čiju će tonažu na prazno ustanoviti države ugovornice nakon saslušanja svojih stručnjaka, te koja ne će smjeti da prelazi: za aeroplan Z tona, za hidroavijone Z' tona, a za upravljive zrakoplove Z'' tona; 2. Za letila, čija će tonaža na prazno ležati između granica Y i Z vrijediti će niže pod c) sadržana pravila.

c) Letila, čija će tonaža ležati između Z i Y tona moći će da se uvrste u vojna zrakoplovstva, koja će imati pravo da drže samo one sranke ugovornice, koje se obvežu, da će ta letila staviti na raspoloženje Ligi naroda u slučaju primjene člana 16. Pakta o Ligi naroda i u slučaju zajedničke akcije Lige naroda. Ovaj zračni materijal biti će postojano podvrgnut nadzoru Lige naroda.

d) Svaka stranka ugovornica, koja bi bila žrtvom zračnog bombardementa uslijed povrede čl. V. koji slijedi, moći će bezodvlačno upotrijebiti, pod jedinim uvjetom da o tome obavijesti Ligu naroda, ukupnost svojih zračnih sila, uključivši ovamo i one, za koje je predviđeno, da se imadu staviti na raspoloženje Ligi naroda, pa će tako napadnuta država biti *ipso facto* oslobođena svojih obaveza nasuprot napadaču.

Ove — gore sadržane — ustanove osiguravaju Ligi naroda nadmoć zračnih sredstava, dok istovremeno postizavaju još i ograničenje bombaškog zrakoplovstva s obzirom na broj, na tonažu i na upotrebu letila.

II. STAVLJANJE NA RASPOLOŽENJE LIGI NARODA IZVJESNIH KOPNENIH I POMORSKIH SILA

S obzirom na stanoviti broj i vrste vojnog pomorskog i kopnenog materijala postoji isti problem kao i s obzirom na bombaško zrakoplovstvo. Francuska delegacija predlaže i u tom smjeru slično riješenje, naime:

* a) Samo one države imati će pravo zadržati taj materijal, koje se obvežu, da će ga staviti na raspoloženje Ligi naroda u slučaju primjene člana 16. Pakta i zajedničke akcije Lige naroda.

b) U slučaju napadaja, koji bi uslijedio kao povreda pravila ustanovljenih u V. članku nazočnog Projekta, rečene države imati će pravo, da nakon notifikacije Ligi naroda, opet preuzmu slobodnu raspoložbu sa svim svojim obrambenim sredstvima.

c) Ratni materijal, što ga imade u vidu nazočni paragraf, slijedeći je: baterije teškog topništva s velikom snagom; linijski brodovi snabdjeveni topovima, čiji kalibar premašuje 203 milimetra ili koji imadu tonažu veću od 10.000 tona (T. W.); podmornice, čija bi tonaža premašivala N tona.

III. STVARANJE MEĐUNARODNE VOJNE SILE

Treći francuski prijedlog imade kao cilj da se za Ligu naroda izim sredstava u I. i II. označenih još organizira:

1. Međunarodna policajna sila koja ima da predusreće ratu;

2. Prvi odred prinudnih vojnih sila, za prvo suzbijanje rata i za bezodvlačnu pomoć svakoj državi, koja bi bila napadnuta;

a) Policajna bi sila postojano bila na raspoloženju, a imala bi pravo slobodnog prolaza, da u slučaju krize zauzme područja na kojima bi nastala pogibao konflikta, i da na tim područjima podupre akciju izaslanika Lige naroda, a osim toga da doprinese primjeni svih mjera za očuvanje mira u okviru Konvencije o sredstvima da se predusretne ratu i člana 11. Pakta o Ligi naroda. Ova se policajna sila imade obrazovati od vojnih kontingenata što ih imade dati svaka stranka ugovornica u razmjeru, koji će se pobliže odrediti. Francuska je spremna, da kao svoj doprinos odredi jednu mješovitu brigadu, jednu laganu pomorsku diviziju i jednu mješovitu skupinu posmatračkog i lovačkog zrakoplovstva. Liga naroda će urediti zapovjedništvo te međunarodne policajne sile, te će imati pravo nadzirati sve njene dijelove.

b) Prvi odred prinudnih sila bio bi sastavljen od elemenata razne snage već prema važnosti interesa pojedinih predjela i saglasno s obavezama, što će ih preuzeti stranke ugovornice. Ove obaveze, što bi ih države imale preuzeti naprama Ligi naroda, obvezivale bi ih da priteku s određenim i postojano na raspoloženju stojećim vojnim silama u pomoć svakoj državi, koja bi bila napadnuta. Taj doprinos mogao bi se fakultativno povećati na preporuku Vijeća Lige naroda (druga alineja člana 16. Pakta), ili u slučaju napadaja, u svrhu primjene regionalnih ugovora za međusobnu pomoć u okviru Pakta o Ligi naroda. Obaveze pojedinih država bile bi različite s obzirom na geografski položaj mjesta gdje se desio sukob; tu bi valjalo razlikovati: konflikt, koji se tiče drugog kontinenta, a ne onog kome pripada dotična država; konflikt, koji se tiče kontinenta, kome dotična država pripada; konflikt u kome napadač imade zajedničku granicu s državom ugovornicom.

Francuska je spremna da svojoj obavezi u tom smjeru udovolji slijedećim doprinosima:

Za sukob izvan Evrope: jednu mješovitu brigadu, jednu laku pomorsku diviziju, jednu mješovitu skupinu zrakoplovstva, kopnenog materijala s posadom i municijom.

Za sukob u Evropi: jednu diviziju sviju vrsta oružja, jednu pomorsku diviziju, jednu mješovitu zrakoplovnu skupinu, te kopneni materijal s poslugom i municijom.

Za sukob u Evropi, ako bi napadač imao s Francuskom zajedničku granicu osim vojnih sila predviđenih u predidućem ulomku, još i vojne sile čija bi snaga imala biti u svakom slučaju posebice ustanovljena u sporazumu s Ligm naroda.

Što se pak tiče kopnenoga materijala, to se stranke ugovornice, koje imaju tankova ili sličnih oklopljenih bojnih sredstava, kao što i teškog poljskog topničkog materijala obvezuju, da će tim materijalima snabdjeti vojnu silu, koja će pod gore navedenim uvjetima biti stavljena na raspolaganje Ligi naroda. U svim ovim pretpostavljenim slučajevima, postati će obaveze svake države definitivnima tek u slučaju, ako sile, koje će u svakom slučaju biti stavljene na raspoloženje Ligi naroda, budu dosizale ukupni minimum, koji se ima ustanoviti, i pod uslovom, da među glavnim državama bude postavljen pravedni razmjer doprinosa.

IV. ZAŠTITA CIVILNOG PUČANSTVA

K predidućim odredbama predlaže vlada Republike još da se prime slijedeća pravila, koja mogu biti usvojena bez ikakvih uvjeta:

a) Zabranjuje se bacanje, bilo to iz letila, bilo iz kopnenih ili pomorskih topova, sviju vrsta bomba specifički požarnih, ili takovih koje sadrže otrovne plinove i bakteriološke elemente, te je bacanje ovakvih bomba zabranjeno na svaki objekt bez razlike;

b) Zabranjeno je svako bombardiranje, bilo letilima, bilo topništvom preko udaljenosti od X kilometara iza fronte kopnene bitke. Dozvoljava se iznimka od ovoga pravila samo s obzirom na bombardiranje terena, koji služi kao baza za zrakoplovstvo zaračene države ili kao mjesto na kome je smješteno dalekometno topništvo;

c) Uzduž obala zabranjuje se zračno bombardiranje dublje od zone, koja se ustanovljuje s X kilometara od morskog žala prama nutrinji zemlje; izuzete su od ove zabrane baze za zrakoplovstvo i topničke baterije. U ovoj zoni od X kilometara dozvoljeno je zračno bombardiranje samo pod uslovima predviđenim u IX. Haaškoj Konvenciji za upotrebu pomorskog topništva uz prethodno upozorenje ili bez istoga, što zavisi od slučajeva predviđenih u članu 2. rečene Konvencije;

d) Za upotrebu pomorskog topništva važe i nadalje ustanove IX. Haaške Konvencije;

e) Svaka flagrantna povreda bilo kojeg u ovoj glavi sadržanog pravila imati će se tumačiti tako, te će se presumirati, da je država, koja je tu povredu učinila, pribjegla ratu o kojem govori član 16. Pakta Lige naroda.

V. UVJETI ZA ORGANIZACIJU MIRA

Vlada Republike dobro znade da gore spomenuti prijedlozi pretpostavljaju niz političkih mjera, koje će jedine biti u stanju da dozvole ostvarenje i osiguraju funkcioniranje tih prijedloga. Ona

ponovno naglasuje da se empiričkim i tehničkim putem nikako ne će moći osigurati osjetljivo sniženje oružanja. Tko hoće da postigne taj cilj — a on se imperativno nameće — taj mora htjeti i sredstva, koja k tome cilju vode. Valja promijeniti samu osnovicu rada, pa od sada u zajedničkoj akciji tražiti onu sigurnost, koju je do sada svaka država nastojala da osnuje na svojim vlastitim snagama. U tome leži sama osnovna misao Pakta. Valja povratiti snažni smisao tim obavezama, koje su se — otkad se raspravlja o njihovoj primjeni — neprestano tumačile u smislu najmanjeg napora.

Sadašnja konferencija pruža najveću priliku, koja je od samih početaka ikada bila pružena, da svi konačno učine izbor *između Lige naroda, snabdjevene izvršnom vlašću i Lige naroda, paralizirane intransigentnim superenitetima*. Francuska je izabrala. I predlaže drugim narodima, da i oni učine svoj izbor.

Mjere bez kojih bi gore izneseni prijedlozi bili bez efekta i bez kojih se dapače ne mogu ni zamisliti, jesu među inim ove: obaveza arbitraže; definicija napadača; garancije u pogledu brze odluke one vlasti, koja će raspolagati međunarodnom silom; suglasnost akcije te vlasti s pravilima međunarodnog zakona, koji doduše još nije dovoljno definiran, ali čiji stalni i ugovorni elemenat izrazuju sporazumi i ugovori među narodima; međunarodna kontrola reglamentacije oružanja. Ove odredbe, glede kojih si francuska delegacija pridržaje pravo da iznese konkretne prijedloge, čine integralni dio proučavanja, što ih već dvanaest godina vrši Liga naroda. Svi su elementi za potrebna rješenja ovih problema sabrani. Ovakav sporazum označio bi ne samo važnu etapu na putu općenitog i ugovornog ograničenja i sniženja oružanja, već i veliki napredak na putu organizacije mira. Budući da predviđena organizacija mora biti općenita, biti će izvršenje obaveza, na koje će se države izjaviti spremnima, odgođeno do časa, kad sve ugovornice ratificiraju Konvenciju.

Vlada Republike pružila je u svom memorandumu od 15. srpnja 1931. i u dodatcima k tom memorandumu točne podatke o razvoju svojih oružanja i o sniženjima što ih je već spontano učinila u izvršenju člana 8. Pakta o Ligi naroda, i to u vremenu od časa njegovog stupanja na snagu, pa do sklapanja Locarnskih ugovora. Ova sniženja, koja su bila moguća uslijed političkog stanja osnovanog na postojećem poretku, zalogom su za njezinu odluku, da ta sniženja ne samo ugovorima utvrdi, već da ih — kad jednoč međusobna pomoć stupi na mjesto izolacije — potraži i daljnja ograničenja u okviru ovih prijedloga i temeljnih garancija, što bi ih ti prijedlozi dali osiguranju mira.

*

TISUČLJETNI IZVOR FRANCUSKOG PRIJEDLOGA

»...kad jednoč međusobna pomoć stupi na mjesto izolacije.«
To je srž francuskih prijedloga.

I sad, kolikogod francuski projekt bio suvremen, aktuelan, pa upotrijebimo i riječ: moderan, on je izrasao na korijenju, koje

siže gotovo 20 stoljeća unatrag u ljudsku povjesnicu, a oslanja se o idejne primjere, koji počinju još mnogo ranije, u povjesnici staroga Egipta. No njegova konkretna forma direktni je logički zaključak iz povijesnih iskustava francuskoga naroda.

Valja odmah reći, da francuski prijedlog nije bio politički bluff, kakovim su ga htjeli prikazati u jednu ruku oni, koji su željeli i žele neuspjeh Konferenciji, a u drugu ruku oni, koji slijepo i nekritički mrže sve, što iz Francuske dolazi. Ti prijedlozi predstavljaju u istinu i realno politiku Francuske, budući da su sastavljeni *nakon zasjedanja Vrhovnog vijeća za narodnu obranu Francuske* od 30. studena 1931., dakle u času kada g. Tardieu, koji je sada francuski prijedlog formulirao i iznio, još uopće nije bio ni ministrom francuske vlade, a kamoli njenim šefom.

No kako je uvodno rečeno, ti prijedlozi se osnivaju na stoljetnim povijesnim iskustvima francuskog naroda, što je kod politički tako razvijenog naroda, kao što je francuski, još očitiji argumenat za tvrdnju, da je francuska propozicija ozbiljna, realna i iskrena emanacija francuskog političkog uvjerenja na polju organizacije svjetskoga mira.

Prosudjenje opravdanosti toga uvjerenja neka bude prepušteno čitaocima na osnovu nekih, niže navedenih činjenica.

Francuska ideologija polazi sa stanovišta, da je svaki mirovni pokret, koji nema jedne organizirane i organizacijone vrhovne vlasti, a priori osuđen na kaotične ideološke pokušaje, nakon kojih slijedi neuspjeh i rasap. Nadalje: iz historičkih svojih iskustava izvodi ta ideologija i to, da ta vrhovna vlast mora imati izvršnu, prinudnu oružanu silu, bez koje je iluzorna.

Pacifizam je moderna kovanica. Stariji je riječnici i ne poznadu. No mirovna je ideja stara kao i samo ljudstvo. Ako promotrimo dosadašnje svjesne i donekle organizirane pokušaje za uspostavu »vječnoga« ili »općenitoga« ili »svjetskoga« mira, moramo priznati, da historija uči, kako se takav mir mogao stvoriti i stanovala povijesna razdoblja održati samo onda, kad je imao *oružanu, izvršnu vlast*. Od te povijesne pravilnosti imade samo jedna iznimka, koju ću niže navesti.

Glasovita »pax romana« bila je zapravo završetak jedne krvave, vjekovne imperijalističke epohe. Okupivši pod svojim žezlom cijeli antikni svijet, Rim je svim narodima, *nametnuo mir*. Svojom oružanom nadmoćnošću on je zabranio i priječio narodima međusobno ratovanje. Još prije je ovakoju pacifikaciju naroda sjeveroistočne Afrike provero u Egiptu kralj Psametik. U Kini je — nakon unifikacije i podloženja pojedinih dijelova carstva — podignut pred 2000 godina kitajski zid, a narod sistematski i psihološki odgajan za pacifizam. Tako se gotovo ispunjavalo proročanstvo proroka Izaije: »mora doći *vladar* koji će *skršiti* stablo razdora...«

Jedina, i to prilično kratka perioda povjesnice gdje se mir mogao da organizira i održi isključivo ideološkim, spiritualnim sredstvima, bila je u Srednjem vijeku. Kršćanstvo, vjera milosrđa i

ljubavi: »Mir neka je s vama. »Ljubite jedni druge. Ljubite i vaše neprijatelje«, ostvarilo je za čas, i to više iz političkih razloga, ovakav mir. Iz izvora Evangjelja proističe sav pacifizam u Srednjem vijeku. U IX. stoljeću, nakon propasti svake snažne centralne vlasti, nastaje razdoblje krvarenja i strašnih okrutnosti. Ispravna je tvrdnja, da se malene države uvijek lakše upuste u rat, nego velike. U Srednjem vijeku postaje svaki velikaš na svom teritoriju mali suveren, udešen i organiziran za ratna poduzeća. Crkva je u prvom redu trpjela od ovog stanja. Valjalo joj je zaštićivati svoje crkve, samostane, kler, pa i vjernike. »Pax Dei« — božji mir — je prva pacifistička crkvena mjera. Ona se stvara 989 na crkvenom koncilu, koji *zabranjuje povredu vječnih zakona morala i čovječnosti*. Godine 1000. se u Poitiersu osniva Liga u koju ulaze crkveni prelati i svjetovni velikaši. Sklapa se Pakt mira (pactum pacis). Nakon koncila od god. 1016. u Verdun-sur-Saône, generalizira se »zakletva mira«, koja se polaže na Evangjelje i na svete moći. Crkva u tim savezima i ligama povezuje sve one, koji imadu više interesa na miru, nego na ratu. No i na one ratnički raspoložene, koji se drže daleko od koncila i mirovnih liga, crkva nastoji djelovati. »Treuga Dei« zabranjuje ratne čineve u stanovite dane (od srijede do ponedjeljka svakog tjedan) i u stanovita crkveno-kalendarska razdoblja godine. *Iz juga Francuske* širi se Treuga k sjeveru, pa prelazi u Englesku, i nije svagdje jednako stroga. I ne obdržava se svigdje, unatoč crkvenih prokletstava, koja se bacaju na neposlušne. Ipak crkva i dalje donosi zakone u tom smjeru. Još u XII. stoljeću potvrđuje se Treuga Dei u raznim koncilima. I kao danas protiv tankova i avijona bombaša, tako se diže glas tadašnjega svijeta na Lateranskom koncilu 1139. protiv novog oružja — arbalete (Armbrust). Koncil grmi protiv ovog »novog i strašnog oružja«, koje zabranjuje u ratovima među kršćanima. Ipak se to oružje sve više uvrježuje. I što dalje, to se svjetovni velikaši manje brinu za izopćenja, prokletstva i druge duhovne, crkvene kazni, koje proti njima izriče crkva, kad prestupe njene mirovne propise. Valja posegnuti za »stvarnim« sredstvima, da se velikaši prisile na poslušnost. Crkva uvodi globu za prestupnike. No i ta je iluzorna, dok crkva nema prinudne sile, da ju utjera. I eto tu se završava ovo, razmjerno kratko i jedino u povijesti poznato razdoblje, gdje se ideološkim, spiritualnim sredstvima kako tako održavao neki organizovani mir. Održavao se, dakako, samo u krupnim orisima, jer je prestupaka bilo gotovo više nego pokoravanja. Održava se osim toga samo među pripadnicima crkve: rat u principu nije bio zabranjen, pa su konačno sami pape morali da kanaliziraju ratna strujanja i da ih uprave — izvan granica kršćanskog svijeta. Križarske vojne, osvajanje Svete Zemlje, najveći sukob između Zapada i Istoka nakon Darija i Artakserksa razvio se na toj osnovici.

A crkva je konačno uvidjela da ekskomunikacije i crkvena prokletstva, da globe i prijetnje nisu u stanju prisiliti feudalnu

vlastelu na održavanje crkvenog mira. Duskora mora sama crkva da posegne za oružanom silom, da prinudi na mir neposlušnike. U izvršenju ove prisile oružaju biskupi seljake, te biju vojske i pale gradove nepokorne vlastele. No razvitak plaćeničkih vojska i sve veći ratnički metež među vlastelom, pa pljačke na velikim evropskim cestama izazvali su jedan direktni pacifistički pokret *privatne inicijative*, vjerojatno — ipak — pod pokroviteljstvom crkve. »Braća mira« prozvani još i »kapucaši« radi bijele kapuce, koju su nosili, imali su vanredno stroge zakone, pa su oružjem u ruci i na vojničku organizirani, ustali i razbili mnogu pljačkašku četu, te na poslušnost prisilili mnogog prestupnika općih mirovnih ugovora i obaveza. Duskora pređu oni okvir svoga pozvanja, pa se sami biskupi u zajednici s mirovnom vlastelom moradoše dići protiv njih.

No crkva je jednoč za vazda spoznala, da *bez izvrsne oružane sile* ne može očuvati ni onaj najpotrebniji, sumarni mir, koji joj je bio nuždan za njenu organizaciju svijeta, pa je mjesto seljačkih diecezanskih vojska, koje je morala raspustiti, jer su se bile degenerirale i pretvorile u buntovne seljačke pokrete, i mjesto »kapucaša« koje je morala silom rastjerati, počela tražiti novu prinudnu oružanu silu.

Pojedina vlastela, *osobito u Francuskoj*, stave se sa svojim vojskama kao »*protektori mira*« u službu crkve. Prozvaše ih »Paisiers« — »mirovnjaci«. Crkva im je davala novčana sredstva za uzdržavanje *mirovnih odreda*, a taj novac se ubirao crkvenim porezom, prozvanim »pezade«. Sve do kraljevanja Ljudevita svetog u Francuskoj postojali su ti »mirovnjaci«. A tada je sve više ova služba prelazila na vojne odrede samoga kralja, koji je konačno postao »*veliki mirovnjak*« *Francuske*.

Dakako da se ova uloga kraljeva sada ograničivala samo na Francusku, ali je zanimljivo, da je mnogo stoljeća ranije, god. 1023. francuski kralj Roberto Pobožni sa carem Henrikom II. u Mouzonu ozbiljno pregovarao o *programu svjetskoga mira*, koji bi se protezao na *Francusku, Njemačku i cijeli ostali kršćanski svijet*.

Pa kako su kratkovidna graktanja defetista, i koliku pokazuju ignoranciju povjesnice čovječanstva! Mouzon, projekt češkog kralja Jurja Podjebrada, Hag, pa sad Ženeva, etape su jedne uzvišene i plemenite misli. Ideja svjetskog mira ne propada. Ona prosljeđuje svoj put kroz bure i oluje svjetske povjesnice, kroz stoljeća i tisućljeća, te vodi čovječanstvo savršenijoj organizaciji života na svijetu. Koliko su sjajni — za one, koji mogu da pregledaju ovaj sveti polet jedne velike ideje — njezini branioci počevši od kršćanskih apostola i mučenika, pa sve do današnjih njenih svećenika: Wilsona, Brianda, Stresemanna, lorda Cecila.

THE PEACE ARMY — GOLORUKA VOJSKA MIROVNIH DOBROVOLJACA

I tu odmah, poslije »mirovne braće«, »kapucaša« biti će možda mjesto, da se preskoči časkom sedam stoljeća i da se umetne kratko poglavlje, koje će pokazati, kako se jedna velika svečovječanska ideja pomlađuje i javlja, kroz vijekove, uvijek u obnovljenoj, uvijek u etički višoj, savršenijoj formi.

Istina »kapucaši« su realno postojali, oni su oružjem u ruci kao »mirovna braća« izvršili svoju, iako možda i skromnu povijesnu, mirovnu misiju. The Peace Army, mirovna vojska XX. stoljeća u ovaj čas je tek projekt. Mnogi će reći — utopija. No na sreću, tu ne moramo mi sami da budemo oni utopiste, koji će vjerovati, da je ta ideja, pod stanovitim okolnostima ostvariva. Sam generalni tajnik Lige naroda, Sir Eric Drummond, čovjek, kojemu je četrnaest-godišnji rad u Ligi naroda dao sigurno realan politički pogled, veli o tom prijedlogu, da mu se on »ne čini fantastičnim«.

U naše dakle dane, sedam stoljeća nakon »mirovne braće«, za vrijeme zasjedanja Konferencije za razoružanje o kojoj govorimo, upravile su dne 25. veljače 1932. tri predstavnice engleskih mirovnih udruženja tajniku Lige naroda Sir Ericu Drummondu slijedeće pismo:

»Sir,

želja nam je, da povodom sadašnjega položaja na Dalekom Istoku izrazimo neka naša mnijenja. Pri tom ne govorimo ni u čije ime, nego u naše vlastito. Prije svega izjavljujemo, da više ne vjerujemo u to, da bi hladan razum ovoga svijeta bio kadar da provede djelo mira. I ne će nas od toga uvjerenja odvratiti oni, koji tvrde, da ovu stvar treba prepustiti raznim zborovima stručnjaka nekolicine država. Mi gojimo spram njih isto nepovjerenje, kao i oni spram nas.

Naša vlastita religija naučaje, da je rat zlo. Uvjereni smo, da to isto uče i druge duhovne religije, s čijim sljedbenicima želimo surađivati. No ne samo s njima, nego sa svima onima, koji su vlastitom spoznajom došli do istih zaključaka.

Mi smo radili za Ligu naroda, vjerujući da je ona glavna uzdanica jednoga svijeta, koji treba da savlada rat ili da propadne. I vjerujući da će baš kroz Ligu naroda međunarodna kontrola postati efektionom.

Nikada pak nismo vjerovali, da bi se ovi ciljevi mogli postići ratom, te smo se nadali, da Liga naroda nikada ne će upotrijebiti oružanu silu.

U ovaj čas — i ne izričući našega suda o izlasku spora između Kine i Japana — držimo ipak životnim pitanjem, da Liga naroda upotrijebi sva moguća prisilna sredstva — izuzevši ubijanje i uskratu neophodne hrane — kako bi zaustavila borbe. I samo tako može Liga da

si i nadalje ušćupa poštovanje čovječanstva; i samo tako mogu se realna stradanja koli Kine, toli i Japana uočiti i izliječiti.

Vjerujemo, da bi takovi koraci mogli imati i uspjeha, ali znamo da imade i takovih koji misle, da bi ti koraci neposredno izazvali rat.

Moglo bi se desiti, da ovi potonji i zadrže pravo, pa smo stoga prisiljeni uočiti i tu mogućnost, te se upitati, što tada valja učiniti, da se spase svijet?

Došli smo do zaključka, da bi jedino uspješno sredstvo u tom slučaju bilo, da se svi muškarci i sve žene, koji drže, da je to njihova dužnost, kao dobrovoljna vojska bez oružja goloruki stanu među zaraćene stranke.

Naravni ljudski nagon govori, da se u tu opasnost pozovu samo muškarci, no kako nam je znano, da se već sada mnoge žene zanimaju za tu akciju, to upravljamo naš poziv podjednako na muškarce i na žene.

Pisali smo Ligi naroda i ponudili smo joj se kao dobrovoljci za takovu mirovnu vojsku. Hitnost nas je prisilila, da bezodlačno pišemo, i ne čekajući da se s drugima dogovorimo, no dobro znamo, da imade i u drugim zemljama, kao i u našoj vlastitoj, još mnogo njih, koji su voljni da u tom smijeru i na taj način djeluju.

Mi za sada nemamo organizacije, koja bi stajala iza ovoga prijedloga, pa zato ne možemo odgovarati na sva pisma, koja nam stizavaju, no s radošću ćemo zapisivati imena i adrese sviju, koji budu pisali tajniku Lige naroda, javljajući se za tu dobrovoljačku službu, te ćemo ih obavještavati o daljnjem razvoju pokreta.

Pisma valja upravljati na Dr. A. Maude Royden, 24. Rosslyn Hill Hampstead, London N. W. 3.

A. Herbert Gray
A. Maude Royden
H. R. L. Sheppard.

(prevod s engleskoga)

Na ovaj dopis odgovorio je 1. ožujka 1932. Generalni tajnik Lige naroda Sir Eric Drummond slijedeće:

Liga naroda, Ženeva 1. ožujka 1932.

Gospodo!

Čast mi je javiti Vam, da sam primio Vaše pismo od 25. veljače u stvari prijedloga mirovne vojske. Dozvolite da Vam najprije izrazim moje udiođenje nad odanošću mirovnoj stvari, koja proizlazi iz Vašega pisma i iz pisama mnogih dobrovoljaca, koji

su pisali Ligi naroda i ponudili joj svoju službu. Daleko mi je pomisao, da taj prijedlog odbijem kao fantastičan, no bojim se, da po ustavu Lige naroda ne mogu ovu ponudu iznijeti pred Vijeće Lige inače, nego na formalni zahtjev jedne od država, članica Lige. Ipak sam bezodvlačno saopćio Vaš prijedlog dopisnicima štampe, koji upravo borave u Ženevi.

Eric Drummond.

(prevod s engleskoga)

Neka ova, za sada »neorganizirana akcija«; neka ova dva karakteristična pisma iz anglo-saksonskih redova, ostanu bez komentara.

Ideje imadu svoj posebni, nama ljudima u većini slučajeva tajnoviti život i razvitak. Svako apodiktčno stanovište — bilo ono jasno ili niječno — prama ovoj ideji o mirovnoj vojsci u ovaj čas, moglo bi njegovog autora već sutra staviti u red najlošijih proroka.

Ipak je ovaj umetak, uz mirovne vojske i akcije u »tamnom srednjem vijeku« bio sigurno potrebit, a može u mnogočem da bude i poučan.

FRANCUSKI PRIJEDLOG KAO ZAKLJUČAK POVIJESNIH ISKUSTAVA

Valja mi se povratiti na razlaganja o historičkoj pozadini »senzacionalnog« francuskog prijedloga od 5. veljače 1932. na Konferenciji.

Kako je u predprošlom poglavlju bilo rečeno, preuzeli su pod konac Srednjega vijeka i u početku Novoga francuski kraljevi u svoje ruke održanje mira među svom vlastelom i prelatima na teritoriju Francuske. Oni nastoje također da postanu nepristranim arbitražnim sucima u sporovima među feudalcima. Tu svoju ulogu osnivaju oni u jednu ruku na konsolidaciji svoga autoriteta, a u drugu ruku na progresivnoj organizaciji i ojačanju svoje oružane sile. Mir što su ga ona osnovali u unutrašnjosti, na francuskom tlu, mnogo naliči na »rimski mir«. Oba se naime osnivaju na autoritetu jedne centralne vlasti, koja imade oružanu prinudnu i izvršnu moć. Ovom vojnom organizacijom jedne centralne, autoritativne vlasti završuju se srednjevjekovna povjesna iskustva, što ih je francuski narod imao s obzirom na sigurnost, mirovne pokušaje i organizaciju reda na svom, negda kaotičkim borbama i međusobnim razmiricama raskomadanoj teritoriji. Je li dakle s obzirom na ta iskustva razumljiv i opravdan sadašnji francuski prijedlog, što ga je vlada republike iznijela pred Konferenciju o razoružanju dne 5. veljače 1932. s obzirom na organizaciju svjetskoga mira?

Vlast i organizacija mira francuskih kraljeva ne potraja ipak dugo. U času, kad su se kraljevi sami upustili u vjerske ratove, izazvali su njihovi vazali građanske ratove, pa kraljevska vojska i žandarmerija, koje su neko vrijeme bile organima reda i organizacije mira na teritoriju Francuske, izgube svoju moć i značenje. Vjerski ratovi stajali su Francusku 800.000 ljudi; devet gradova je srušeno sa zemljom, 250 sela popaljeno, a 128.000 kuća razrušeno.

I tu se eto opet — kao historičko pravilo bez iznimke — javlja zdravi instinkt čovječanstva: nakon ovih bratoubilačkih ratova, nakon mora krvi i stradanja diže se mirovni pokret širokog zamašaja i pojavljuju se vanredno zanimljivi teoretski prijedlozi za organizaciju svjetskoga mira. Za kraljevanja Henrika IV. i Ljudevita XIII. javljaju se ti prijedlozi. Godine 1624. izdaje u Parizu Emeric Lacroix zanimljivu knjigu pod naslovom: »Le Cinée d' Estat sur les occurrences de ce temps, aux monarques et potentats de ce monde«. Osim prijedloga, da se osnuje škola, koja će jednodušno formirati duhove i o prisilnoj ženidbi, da se opet napući opustošena Francuska, iznosi Lacroix i prijedlog za organizaciju svjetskoga mira. Po tom prijedlogu imali bi se svi sporovi među vladarima podnositi na rješenje postojanom Kongresu poklisara i delegata država, koji bi zasjedao u Mletcima (Veneciji) »neutralnom teritoriju, koji je ravnodušan svim vladarima«. Tom bi Kongresu naizmjenice predsjedao: papa, onda turski sultan, pa njemački car, zatim kraljevi Francuske, Španije, Perzije, vladar Kine itd. Svaki prestupak odluka Kongresa suzbio bi se zajedničkom akcijom sviju država, vezanih u ovom savezu.

Kako se vidi, ovo je valjda prvi, zbilja svjetski prijedlog: kršćani, budisti, muslimani imali bi da u njem sudjeluju. I koliko god Lacroix-ova ideja bila originalna, ipak je ona produkt pacifističkog pokreta onog vremena i ideja, koje su se tada širile i segnule čak do Richelieu-a. U isto vrijeme javlja se u Nizozemskoj Grotius sa svojim djelom »Pravo rata i mira«. U prvim brojevima »Mercur françois«, u mnogobrojnim pamfletima protiv Concinia ili de Luynesa, savjetuje se Ljudevitu XIII. da oslobodi Njemačku od austrijskog jarma i ustanovi »opći mir među kršćanima«. Godine 1625. dobiva kancelar kraljev anonimnu brošuru pod naslovom »Spasonosni savjet jednog bivšeg ministra, kako da se očuva vječni mir«.

Svi ovi prijedlozi — za tadašnje vrijeme još fantastičniji nego za današnje — ipak dakako nisu doveli do »vječnoga mira«. No da ih nije bilo, na čemu bi danas čovječanstvo baziralo svoja povijesna iskustva? Tadašnji mirovni pokret nije se mogao organizirati, jer mu je manjkao jedan središnji međunarodni organ, odnosno, za ono vrijeme apsolutnih monarhija, jedna centralna, daleko nadmoćna vlast, koja bi ga bila oživotvorila.

Ne ocrtava li se u današnjem francuskom prijedlogu jasno i određeno ova povijesna spoznaja? U V. glavi svog prijedloga veli francuska vlada: »treba da svi konačno učine izbor između Lige naroda snabdjevene izvršnom vlašću i Lige naroda paralizirane

intransigentnim suverenitetima. Francuska je izabrala. I predlaže drugim narodima, da učine svoj izbor...»

*

Pacifistička dakle strujanja u početku XVII. stoljeća, bez solidne političke baze i organizacije nisu mogla razviti jedan sistem, koji bi narode bio zaštitio od daljnjih krvarenja. Već 1609. Francuska je — protiv svoje volje — usred velikog evropskog rata, koji za nju traje, u vojnim operacijama protiv Španije, sve do 1659. — Ponovna krvava iskustva francuskoga naroda s obzirom na teoretski i nedovoljno organizirani, ideološki pacifizam!

Sedam godina potraja »oružani mir«, koji ne znači drugo, nego spremanje na rat, koji u Flandriji započe 1666. i potraja za cijelo vrijeme kraljevanja Ljudevita XIV. — »Veliko stoljeće« završuje se strašnom moralnom depresijom i teškim posljedicama ratnih opustošenja. Ponovni pacifistički val zahvaća Evropu i širi se najviše u teško iskušanoj Francuskoj. Saint-Simon, biskup Fénélon, pa konačno abé de Saint-Pierre pišu pacifističke i političke knjige, koje imadu velik upliv na tadašnju javnost. Knjiga abé de Saint-Pierrea »*Projet pour rendre la paix perpétuelle en Europe*« (Prijedlog da se ostvari vječni mir u Evropi) osvane 1713. u Utrechtu upravo u času, kad se tamo sklapao mir.

U uvodu svom djelu veli autor da ga je napisao kao plod četirigodišnjeg razmišljanja u samoći, drugim riječima, da je ono plod, koji je sazrio u samotnom razmišljanju i velikodušnom osjećaju svečovječanskog bratstva i milosrđa. »Vječni evropski mir« mogao bi se po abé St. Pierreu ostvariti *savezom sedamnaestorice suverenih vladara*, koji bi bili povezani u jednom *Arbitražnom Vijeću*. To bi Vijeće učinilo *neku vrstu Evropske Unije*, koja bi bila analogna Savezu njemačkih država, ali nad njim. Garancije ovog saveza bile bi u glavnom moralne: dobra volja svih članova i ona vječna spoznaja, koja je i poslije ovog »velikog stoljeća« krvarenja jasno osvijetlila duhove, *da rat stoji uvijek* neprispodobivo *više nego je ona prijednost, za koju se rat vodio*. No i sam mirosljubivi opat St. Pierre predviđa unatoč ovih spoznaja mogućnost novog rata. U tom slučaju imade se izabrati jedan vrhovni *zajednički generalissimus*, koji će zapovijedati svim silama Unije.

Eto opet analogije s današnjim francuskim prijedlogom za organizaciju mira i razoružanje. Upravo se od stoljeća do stoljeća može pratiti historički razvoj, koji kulminira u današnjoj francuskoj propoziciji o osnivanju zajedničke međunarodne policije i vojske pod upravom Lige naroda.

Ideje abé Saint-Pierrea nisu našle nikakove primjene. Unatoč svoje konkretnosti one su bile manje realne, nego velika akcija filozofa, koja je potrajala kroz cijeli XVIII. vijek, a osnovana je bila na spoznaji, da paralelno s materijalnim razoružanjem, ili dapače prije njega, valja razoružati duhove, valja dakle provesti *moralno razoružanje*.

*

IDEJA »MORALNOG RAZORUŽANJA« U XX. STOLJEĆU

I opet čudno obnavljanje i uskrisivanje jedne ideje u toku stoljeća: na današnjoj Konferenciji za razoružanje iznijela je u mjesecu veljači delegacija Poljske republike — konkretan prijedlog za isto to moralno razoružanje o kome su govorili i pisali filozofi XVIII. vijeka.

Od abé Saint-Pierrea do Zaleskoga, ministra vanjskih poslova Poljske! Od 1713. do 1932..

Dva stoljeća su prošla od filozofske akcije za moralno razoružanje u XVIII. vijeku, i eto se čovječanstvo danas u Ženevi opet vraća na spasonosne ideje morala i zdravog razuma. Kaplja duba pećinu, a postojano vraćanje zdravih ideja pomalo preobražuje niže instinkte čovječanstva.

Današnje poljske propozicije nose dakako praktičnu značajku modernog vremena. One se ne ograničuju na ideološko teoretiziranje, već predlažu upotrebu svih modernih sredstava za propagandu moralnog razoružanja, pa tako sigurno predstavljaju daljnji stupanj razvoja jedne ideje u stoljetnom toku njenog živovanja.

U Ligi naroda. Ženeva u veljači 1932.

Prijedlozi poljske delegacije, koji se odnose na postepeno ostvarenje moralnog razoružanja:

Pozivajući se na svoj memorandum od 17. rujna 1931., vlada Poljske republike uvjerena je o neophodnoj potrebi provedenja moralnog razoružanja na svim područjima javnoga života, što ih država može da kontrolira i njima upravlja. Vlada Poljske imade nadalje želju da olakša radove Konferencije za ograničenje i sniženje cružanja stvaranjem jedne atmosfere međusobnog povjerenja, pa joj je stoga čast predložiti Konferenciji, da se slijedeći njeni prijedlozi smjesta počnu proučavati:

1. Reforme, koje se imadu provesti u narodnim zakonodavstvima.

Budući da današnja zakonodavstva raznih država ne vode računa o novom stanju, koje je nastalo razvojem međunarodnih odnosa, te se ograničuju samo na to, da zaštite isključivo čisto nacionalne svoje interse, predlaže vlada Poljske da se počne proučavati pitanje adaptacije narodnih zakona sadašnjem stanju razvoja međunarodnog života. Cilj ovakovog proučavanja bio bi, da se otkrije i pravno definira cijeli jedan niz, cijela kategorija činova i propusta, koji se protive dobrim odnosima među narodima i koji su opasni za mir svijeta, kao n. pr. javno poticanje na rat, propaganda sa svrhom da se država potakne na povredu međunarodnog prava, međunarodno širenje izobličjenih i krivih vijesti ili lažnih

dokumenata, koji mogu da otruju odnose između država. — Rezultat ovog proučavanja dozvolio bi, da se doskora između država sklopi prva međunarodna konvencija, koja bi obvezivala države, da u svoja narodna zakonodavstva unesu kazne za ovakove prestupke. — Nakon ove prve etape — prve konvencije — mogle bi slijediti daljnje već prema razvoju tješnijih međunarodnih veza.

II. Š t a m p a.

Budući da novine i časopisi upravljaju najširim strujama javnoga mnijenja i uslijed toga izvršuju znatan upliv na međunarodni život, predlaže Poljska vlada da se što skorije sazove konferencija kvalificiranih predstavnika profesionalnih novinarskih udruženja i udruženja izdavača, pa da se na toj konferenciji rasprave mjere, koje će valjati poduzeti, kako bi se provedla realizacija ideje moralnog razoružanja na polju štampe. Rezultati radova rečene konferencije mogli bi služiti osnovicom koli jedne zajedničke akcije državnih vlada toli i akcije profesionalnih udruženja Štampe.

III. O d g o j.

Nema sumnje da budućnost svjetskoga mira zavisi o duhu u kojemu će biti odgojene mlade generacije i da bi svaki napor za organizaciju međunarodne zajednice bio uzaludan, ako duh mladeži ne bude upravljen put mira, kao najvišeg dobra. Uslijed toga Poljska vlada predlaže da se postepeno, međunarodnim ugovorima ostvare već prihvaćene pobude i preporuke u tom smjeru. U provedenju ovih ideja valja obratiti pažnju na potrebu jedne općenite revizije svih školskih knjiga, na potrebu uvođenja u sve škole, više i niže: pouke o Ligi naroda, o međunarodnoj suradnji, te o životu drugih naroda, pa konačno na potrebu i važnost, da sve vlade podupiru i bodre zbližavanje među đacima i učiteljstvom raznih država.

IV. R a d i o, k i n e m a t o g r a f i k a z a l i š t e.

Budući da sve vrste javnih manifestacija misli kao n. pr. radiofonija, kinematograf i kazalište uplivaju na međunarodno javno mnijenje, predlaže Poljska vlada, da se uvedu mjere, koje će na tom polju spriječiti zlorabe, što bi mogle biti opasne za dobre odnose među narodima. — Osobito što se radija tiče, drži Poljska vlada da bi bio učinjen velik napredak, kad bi se sklopila jedna opća konvencija na tom polju. Valja primijetiti, da u onim dijelovima radioprograma, koji su posvećeni međunarodnim odnosima, obično djeluju same vlade ili službene agencije. Kad bi dakle vlade sklopile ugovor, da će izvršujući ovaj svoj privilegij djelovati prema

principima moralnog razoružanja, olakšale bi one u velike realizaciju tog moralnog razoružanja. — Filmovi i kazališni komadi općenito se podvrgavaju cenzuri javnih vlasti, pa Poljska vlada predlaže, da se vlade obvežu, da će zabraniti prikazivanje filmova i predstavljanje kazališnih komada koji bi mogli trovati dobre međunarodne odnose, a da će s druge strane bodriti i pomagati, n. pr. oslobođenjem od poreza i taksa, one komade i filmove, koji budu provodili mirovnu propagandu.

V. Jasno je da bi ostvarenje svih tih mjera, koje imadu odrediti postupak vlada prama pojedincima, bilo bez svake vrijednosti, ako vlade same u svojim međusobnim odnosima ne bi poštivale glavne misli moralnog razoružanja.

Za izvršenje ovih propozicija predlaže vlada Poljske, da se pitanje moralnog razoružanja predade Općoj komisiji Konferencije za razoružanje, koja će sigurno povjeriti jednoj podkomisiji izradbu potrebnih međunarodnih ugovora i konvencija.

*

PACIFISTIČKI POLET POSLIJE NAPOLEONA

Poznato je čime su završili ideološki traktati abé Saint-Pierra i filozofa XVIII. stoljeća. — U tom samom vijeku, pod konac, francuska revolucija sa svojim nebrojenim unutrašnjim i vanjskim ratovima, a odmah poslije nje najveće krvavo kolo, što ga je bio poveo car Napoleon.

Rezultat: Francuska je za ratova revolucije i Napoleona digla 4,556.000 ljudi, od kojih je 2,700.000 ljudi poginulo. Broj nestalih je također ogroman. Saveznici i neprijatelji Napoleonovi izgubili su od prilike isto toliko. Računa se dakle *pet milijona* poginulih u ovim ratovima. Materijalne štete se ne dadu ni procijeniti. Demoralizacija je zakon.

U Larousseovoj »Histoire de l'armée française« — iz koje u glavnom vadimo historičke podatke — opisuje se ovo stanje potpune depresije i moćni razvoj pacifističkih strujanja, koji je na nju slijedio:

Odrasli su ratom prorijeđeni; osjeća se jasno oslabljenje rase, o kome govori Alfred de Musset u svom djelu »Confessions d'un enfant du siècle«: on spominje tamo »bolest ovoga vijeka«, govori o »ovom uzbuđenom, blijedom i nervoznom pokoljenju« sa »iscrpljenim, slabim mišicama«. Imovinske su prilike u kaosu; zemlja napuštena; ratom stečeni pa i stari imetci razoreni; proizvodnja ništa ne nosi; a svijet umoran. Razumljiva je dakle potreba smirenja i sigurnosti sutrašnjega dana, koji zavladaše poslije godine 1815., kao i poslije svakoga rata.

Već u uvodu sam spomenuo mirovne poklike Napoleonovih vojnika i odnos francuskog naroda naprama vlastitoj vojsci nakon tolikih godina ratovanja, no poslije god. 1815. razmahao se mirovni pokret diljem cijele Evrope, a poglavito u Francuskoj

I vlade evropejskih država nastoje da ovoj želji naroda za mirom dadu stvarne oblike. S druge strane vode ta strujanja ideolozi, koji stvaraju planove o čovječanskoj zajednici preko nacionalnih granica. Vječna ideja, koja se uvijek opet obnavlja!

Saint-Simon razlaže svoje smione ideje u djelu »Reorganizacija evropejskog društva«: evropejske narode valja sjediniti u jedno jedino političko tijelo, »Evropsku konfederaciju«, u kome će oni zadržati svoje nacijsionalne nezavisnosti; ta će konfederacija imati jedan »Reprezentativni parlamenat«, u kome će zasjedati zastupnici svih država, izabrani od svih evropejskih građana, koji znadu čitati i pisati.

Ista ideologija, no s više mogućnosti ostvarenja, javlja se u cara Aleksandra I., koji je u to vrijeme arbiter u Evropi. On u Parisu 1815. potpisuje s vladarima Austrije i Pruske Sveti Savez, kome pristupaju i kraljevi Francuske, Sardinije, Švedske i Nizozemske.

Ovaj konzervativni pacifizam suverenih vladara izvršuje se najprije u obliku kongresa i konferencija; koje su se periodički sastajale da ispituju zajedničke velike interese Evrope: kroz pet godina putuju diplomatske kancelarije postojano iz Aix-la-Chapelle u Karlove Vari, a odavle u Beč; pa iz Tropave u Ljubljanu i Veronu.

Rezultat je ovih nastojanja, da u Evropi vlada mir *kroz četrdeset godina* — dakle tako dugo kao nikad prije — ali ipak tek toliko, koliko je vrijeme jedne generacije!

Jer ta generacija, još pod dojmom Napoleonovih strahota i haranja, ne pokazuje nikakvih ratničkih nagona. Louis Philippe dobiva ime »mirovnog Napoleona«, a buržoazija se »ne otima za slavu«. Vojska je potisnuta u pozadinu. Filozofi i pjesnici tvrde: »filozofija je na sreću smanjila mogućnosti rata; pregovori su ga zamijenili; a mehanika će ga svojim izumima onemogućiti«. Sljedbenici Saint-Simona su antimilitaristi i mrze vojsku. Ekonomičari bez rezerve i bez prestanka jednodušno se obaraju na ustanovu stajaćih vojska. Say veli da vojska priučava na besposlicu i servilnost. *Blanqui*, brat glasovitog revolucionarca, tvrdi da je mir odsada postao potrebom i kultom narodâ. *Emile de Girardin* psihološki tumači »ponizujuću i uvredljivu« vojnu službu. Sami oficiri pristaju uz ove misli. Kapetan *Durand* piše 1841. knjigu »Tendences pacifiques de la Société européenne« (Mirovne tendencije u evropskom društvu) u kojoj veli: vojska je u neprirodnom položaju, koji otupljuje ljude; vrijeme velikih ratova je prošlo...

A poslije svih ovih mirovnih nastojanja slijedi 1848., 1871., pa poslije inih manjih i većih ratova kobna godina 1914.!

KRITIKA FRANCUSKOG PRIJEDLOGA ZA RAZORUŽANJE OD GOD. 1932.

Čitaocima će biti jasno, zašto je bila potrebna ova — za razmjer naših razlaganja prilično opsežna — povijesna digresija.

Na francuskom prijedlogu Konferenciji za razoružanje valjalo se opsežnije zadržati, jer on

1. Predstavlja najopsežniji i najpomnije izrađeni prijedlog, koji je donesen na Konferenciju, osim Projekta konvencije, što ga je izradila Liga naroda.

2. Jer on obasije i sva ostala pitanja, koja su u vezi s razoružanjem.

3. Jer je on jasna konzekvencija povijesnih činjenica i iskustava, pa tako pruža najbolju mogućnost za historički prikaz razvoja mirovne ideje i ideje o razoružanju.

4. Jer je on od svih prijedloga na Konferenciji izazvao najveću pažnju, najopsežnije kritike i diskusije cijeloga svijeta.

Iz iznesenih pak razlaganja biti će jasno, da je francuski prijedlog u svom mirovno-političkom dijelu, tek zaključak jedne povijesne periode najtežih i najkrvavijih iskustava. U toku stoljeća iskusili su Francuzi, a i svi ostali narodi, da su mirovna nastojanja, koja se nisu osnivala na jednoj vrhovnoj organizaciji, snabdjevenoj izvršnom vlašću, svaki puta dovela narode do krvavog otreznjenja. Iako ova povijesna spoznaja živi i u drugim narodima, jedini su ju Francuzi u svom prijedlogu Konferenciji doveli do logičnoga zaključka i povukli iz nje konzekvencije.

Zato je i francuski prijedlog jedini — osim što pruža praktične solucije problema razoružanja u sadašnjici — još i *historički i znanstveno osnovan*. Ostali prijedlozi, koje ćemo u III. dijelu iznijeti, također su, ali više intuitivno, nego znanstveno, plod povijesnih iskustava dotičnih naroda; no u glavnom trse se oni da iznesu po svom najboljem znanju i uvjerenju *momentane elemente*, da se dode do smanjenja oružanja.

Ova sumarna komparacija francuskog prijedloga s prijedlozima drugih delegacija — u koliko se prizna ispravnom — dopušta nam da ustvrdimo, kako je jedini francuski prijedlog, koji obuhvaća kompleks mirovnog pitanja u njegovoj cjelini. Nema nikakove sumnje, da se Francuska ne će nikada upustiti u jednu mirovnu avanturu.

Ne upuštam se ni ja ovdje u kritiku mogućnosti ostvarenja francuskih prijedloga u ovaj čas, niti u političku dilemu statusa quo u Evropi ili revizije mirovnih ugovora.

Hoću samo da spomenem, kako se Francuskoj predbacilo, da ona »svojim planom smijera onamo, kako bi se u njenu korist osnovani status quo u Evropi održao«. Na ovu objeckiiju izjavio je ministar predsjednik Francuske republike Tardieu, tvorac ovog plana kategorički i pred svjetskom javnošću:

»Ova je tvrdnja neispravna. Francuski narod, koji je u tolikim povijesnim razvojem učinio prvi korak, najbolje znade.

da svijet ne može u svome razvoju zastati. Ali je francuski narod prošao u toku povijesti kroz tolika stradanja, pa sad želi, da se ovaj razvoj odvija bez nasilja. *Mirna evolucija svijeta, to je glavni cilj francuske politike.* Iako je Sjeveroamerička državna zajednica vrlo kruto organizirana, nije ona ipak još nijednog Amerikanca spriječila u njegovom razvoju i napretku. Želimo da bi tako bilo i u daljnjem razvoju međunarodnih prilika.

Ako se uopće nepristrano pregleda cijeli razvoj događaja od rata ovamo, onda se mora priznati, da se ono, što se općenito naziva »francuska teza« nasuprot »njemačkoj tezi«, zapravo *umjetno*, svjesno, pa stoga to neodgovornije u javnosti obiju zemalja podržava.

Njemački filozofsko-socijološki pisac, izdavač zanimljivog političkog časopisa u Berlinu »Die Zeit« Fr. W. Foerster piše:

— »Francuski prijedlog u Ženevi ne samo da je logična posljedica cijele francuske izvanjske politike od 1924. ovamo, dakle jedne konzekventne politike u krilu Lige naroda, već je on i uopće neizbježiva konzekvencija svakog ozbiljnog pokušaja, da se narodna samopomoć protiv eventualnog napadača zamijeni zajedničkom zaštitom ili kolektivnom egzekutivom. Nije li kinesko-japanski spor više nego ikada učinio jasnom nuždu, da se Ligi naroda mora pomoći da izađe iz svog dosadašnjeg stanja nemoći. Jer nema već sigurno nikoga, koji bi si o garancijama, što ih Kelloggov pakt pruža, činio ikakove iluzije. Prijedlog dakle, da se osnuje međunarodna policija, lebdio je u evropskoj atmosferi. — »Germania« piše, da nije sad na redu pitanje, kako da se Liga naroda oruža, već kako da se države razoružaju, a Foerster na to veli: — »Brbljarije! Sve su to brbljarije. Jer eto se države i ne daju razoružati, dok još imade provalnika, a nema međunarodne policije, koja će ih hvatati i priječiti na provalama. Druge njemačke novine, pa naravno i senator Borah tvrde s druge strane, da je francuski prijedlog samo izlika kako bi se postojeći poredak ustalio. No ti isti ljudi tvrde postojano, *da oni i onako misle samo na pacifističku reviziju toga poredka.* Pa ako je tako, onda oni *ne mogu imati ništa proti tome, da se stvori jedna vrhovna međunarodna organizacija, koja će bditi nad tim, da se ništa ne desi nasiljem.*«

»Njemačku tezu« o tome, kako je nepravedno, da je Njemačka razoružana, dok su druge države oružane, pa da ne može biti mira, dok ili ostale države ne razoružaju na nivo Njemačke ili se Njemačkoj ne dozvoli naoružanje do nivoa ostalih država, obara Nijemac Foerster ovako:

Pod naslovom »Nur Deutschland kann das Problem lösen«, piše on u »Zeit« slijedeće:

»Baš zato je obaveza, što ju je Versailleski mirovni ugovor nametnuo Njemačkoj od providencijalnog značenja: samo Njemačka, koja je svojedobno Evropi nametnula bezumlje natjecanja tko će više da oruža, samo Njemačka može sebe samu i ostalu Evropu od toga prokletstva osloboditi; samo Njemačka, koja nema

ni od koje strane da se boji napadaja, može si dozvoliti poštenu i iskrenu inicijativu za razoružanje, pa će tim samim i drugima dati osjećaj sigurnosti, što ga oni željno čekaju, da i sami odlože oklop, koji ih tišti; sve to *može samo Njemačka*; jer ako Njemačka izabere drugi put, put natjecanja u oružanjima, mora ona, jer leži u sredini ostalih naroda, opet izvući kraći kraj. Nije za Njemačku nikakova sramota, da joj je mirovnim ugovorom nametnuta ovakova inicijativa. Sve stvari imaju svoje posljedice, pa tako i izgubljeni osvajački rat! A potpisani ugovori nisu dronjci papira, i nema te nužde, koja bi dozvoljavala da se oni razderu; nužda stoji daleko iza poštenja i pismenih ugovora; ako osiromašena familija prodade svoj dvorac, ne može ona tu prodaju opozvati time, što je to iz nužde učinila. A Njemačka je već davno mogla iz prisile učiniti svoju slobodnu odluku, pa na njoj osnovati posve inu svjetsku politiku. Još nije promašen čas. Ali bi se nebesko čudo moralo dogoditi, da u duše, koje su kao opsjednute nekim muklim nagonom nasilja, prodre spoznaja o svim onim neizbrojivim mogućnostima, koje bi se otvorile Njemačkoj, koja bi bila oslobođena od svog prokletstva!«

»Versailleskim ugovorom put je označen, da inicijativu i početak razoružanja učini Njemačka, čija sigurnost doista ni s koje strane nije ugrožena, a koja svojom odgovornošću za svjetski rat, ogromnom moći svoje militarističke vojne kaste, nacijonalističkim zaludivanjem najširih masa, čiji je program ponovno osvajanje odstupljenih teritorija, svojom neprispodobivo razvijenom industrijom i tehnikom, pa konačno svojim vojnim potencijalom, koji je sadržan u na vojničku organiziranim domovinskim savezima i društvima, posve razumljivo oduzima svojim susjedima mirni san i onemogućuje njihovo razoružanje. Nema ništa prirodnijega nego je zahtjev ostaloga svijeta, što ga je Njemačka survala u rat, da sad Njemačka ovo popravi *poštenom i iskrenom inicijativom za moralno razoružanje*.«

»Međutim su već mnoge godine štampa i parlamenti njemačkih susjeda puni alarmantnih konstatacija o tajnom naoružavanju Njemačke. Prva indicija bile su rasprave u Reichstagu u vezi sa skandalima Phöbusa i Lohmanna. Onda su došla otkrića pukovnika Rebouxa u »Tempsu«. Zatim kritika senatora Eccarda s obzirom na njemački vojni budget. Onda dokazi u engleskom godišnjaku »The Worlds Aircraft« o komercijalnoj maski gradnje njemačkih vojnih aeroplana. Posljednji i najmučniji dojam učini šest članaka izvjestitelja Helseya u »Journalu« o njemačkim skladištima oružja u Nizozemskoj. Ovo su glavne njegove konstatacije: 1. U Rotterdamu i okolici postoje velike tvornice oružja; 2. U tim tvornicama nalazi se velik broj Nijemaca; 3. Ove tvornice stoje u uskoj vezi s njemačkim poduzećima; 4. Prevoz metalnih dijelova vodom ne da se točno kontrolirati; 5. Topovi se dakako ne transportiraju kao topovi. I baš tako kako na pr. Ford može dijelove svojih automobila dovesti u Köln, priloživši im plan za sastavljanje, a da nijedna carinska vlast ne može uredovati, isto se tako vodenim

putem mogu topovske cijevi i ostali dijelovi u Njemačku dovesti, a da ni nizozemske ni ikoje druge vlasti nemaju oslonca da protestiraju. Stoga je bilo lako demantirati ove vijesti o njemačkim skladištima oružja itd. Ipak su tim otkrićima »Journala« čitaoci bili upozoreni, da Njemačkoj stoji otvorena mogućnost tajnog naoružavanja. K tome još citira »Journal« izjavu nizozemskog generala Loggera, koji otvoreno veli, da je potpuno moguće, da se velike topovske cijevi u neograničenom broju mogu prevoziti u Njemačku, jer se *ne moraju* deklarirati kao oružje. Stoga naslov prvog članka »Journalovog« glasi: »Njemačka može u nekoliko mjeseci da si u ogromnom skladištu Krimpen nabavi 1500 teških topova«. Posljednji članak završuje: »Kroz 13 godina nagomilava Njemačka izvan svojih granica sredstva, da si u danom času uz-mogne pribaviti oružje, koje joj bude nužno. Njemačka tvrdi, da je bez oružja. To nije istina.«

Sve ovo piše Nijemac. Nije nam ispitivati dalje da li su sve ove tvrdnje u cijelosti istinite. Vjerojatnost je velika, kad ih priznaje jedan od onih Nijemaca, koji već godinama traži spas za njemačku naciju u — iskrenosti same prema sebi i prema drugima.

Ostavimo po strani i pitanje kritike mogućnosti, da se francuski prijedlog za razoružanje i za osnivanje međunarodne policajne sile u ovaj čas, i u cijelosti prihvati.

Konstatirajmo samo dvije osnovne činjenice, koje proizlaze iz dosadašnjih razlaganja:

Prvo: Francuski je prijedlog posljedica stoljetnih povijesnih iskustava.

Drugo: Francuski prijedlog proističe iz razumne brige za narodnu svoju sigurnost.

I nema nikakove sumnje, da s obzirom na gore iznesene činjenice, i dokgod postoji i najmanja mogućnost, da su one istinite, evropski narodi ne mogu razoružati, sve dok nije osnovana međunarodna vojna vlast, i dok se ona u stanovitim slučajevima ne pokaže dostatnom.

Francuski je dakle prijedlog nasjekao pitanje u njegovoj srži.

III. DIO

GENERALNA DEBATA I DALJNI RAD

SIMON, TARDIEU, GIBSON, BRÜNING

O velikoj, historičkoj Konferenciji 1932. sigurno će i u sadašnjici i u povjesnici biti ispisani cijeli, nebrojeni svesci.

Nas je suvremenika dužnost, da njezine ciljeve svim raspoloživim silama podupremo, pa da — susprežući u glavnom ljudski nagon ka kritici — budemo što više moguće objektivni kroničari o njenim radovima, uspjesima i neuspjesima.

Jer djelo, koje je tu poduzeto i pregromadno je, a da bismo ga mi sami mogli u cijelosti pregledati. Za to će biti potrebita distanca i perspektiva desetljeća, a možda i stoljeća.

Dvoje ipak možemo sa sigurnošću ustvrditi: ta Konferencija je najveće kolektivno djelo, što ga je čovječanstvo od svoga postanka poduzelo, i: nesumnjivo je, da s obzirom na pročišćenje pojmova i kristalizaciju svečovječanskih ideja, ta Konferencija već danas predstavlja golemo značenje.

Kako smo u II. dijelu iznijeli, Konferencija je francuskim prijedlogom već treći dan nakon svog otvorenja udarila in medias res, u srž problema.

Oko francuskog prijedloga počele su se smjesta kresati misli, ideje, kritike, strasti, poleti, vjerovanja i — satira, koli u diplomatskim krugovima, toli u publici, štampi i na samoj Konferenciji.

Treći pak dan nakon francuskog prijedloga, a sedmi dan nakon otvorenja Konferencije, dne 8. veljače 1932., započela je generalna debata o planovima, ciljevima i prijedlozima, koji kao ideje vodi-lice imadu da ravnaju Konferencijom put njenog vrhovnog cilja: *općeg ugovora o ograničenju, a onda i smanjenju narodnih oružanja.*

U prva dva dana generalne debate — 8. i 9. veljače — govorila su četiri ministra, prva delegata prvih četiriju država na svijetu: Osmoga Sir John Simon i André Tardieu, a devetoga Hugh Gibson i dr. Brüning.

Nakon ove četiri deklaracije, koje su bile kao polazna točka, moglo se analiziranjem njihovih programatskih izjava ustanoviti niti i smijernice, po kojima će se dalje razvijati posao oko razoružanja. Jer nema sumnje, da će kod daljnjih rasprava i konačnog glasanja — makar da će i male i velike države imati istu autonomiju u odluci i samo po jedan glas — ipak težište konačnih odluka ležati u sporazumu velikih država među sobom.

Apstrahirajući za čas od konkretnih prijedloga koje ćemo niže iznijeti, uzmimo tek glavne idejne izjave prve četvorice govornika na Konferenciji. O jednome su svi oni na čistu: da je nazočna Konferencija »najodsudniji kongres naroda, koji je ikada bio sazvan« (Gibson); »da je njena zadaća ni manja ni veća, nego da oslobodi svijet od očaja« (Simon); »da je ona događaj jedinstvenog i svjetsko-historičkog značenja« (Brüning); »da je problem razoružanja najodsudnije pitanje, koje je ikad postojalo« (Tardieu).

I postavivši ovako svoju spoznaju o odsudnoj važnosti uspjeha Konferencije kao moralnu bazu daljnjim svojim izlaganjima, nastojala su ova četvorica predstavnika vevlasti, da im ona bude i moralnim regulativom kod vaganja argumenata harmonije i disharmonije između različitih njihovih narodnih stanovišta i iznesenih prijedloga.

Ograničenost prostora ne dopušta mi, da povučem paralele između izjava prvih četiriju govornika, predstavnika onih država, o kojima in ultima linea zavisi veći ili manji uspjeh Konfe-

rencije. Moram se ograničiti, da iznesem u glavnim crtama njihove konkretne prijedloge.

*

SIR JOHN SIMON

Ministar vanjskih poslova Britanskoga carstva, tipične britanske stature, cezarskog profila i u natrag začesljane sijede kose, završio je svoj jednosatni govor gestom rimskoga govornika i latinskim usklikom: *Possunt quia posse videntur*.

U bitnosti izjavljuje Britanska vlada preko svog delegata, da ona doduše smatra Prijedlog konvencije, što ga je izradila pripremna komisija Lige naroda za razoružanje najboljom podlogom za provedenje radova, no drži unatoč toga, da valja sasvim zasebnu pažnju posvetiti zabranama i sniženjima, koja su u stanju da ili priječe navale ili uklanjaju uopće svaku opasnost od navale, kao i onim metodama ratovanja, koje su uperene osobito protiv neoružanog pučanstva. Britanska delegacija uslijed toga predlaže ispitivanje slijedećih točaka, iako ih nikako ne smatra iscrpivima:

1. Ispitivanje: najpraktičnijih metoda za ograničenje efektivnih oružanja;

2. zabrane pomičnih topova kopnene vojske, u koliko oni prelaze stanoviti kalibar;

3. potpune zabrane podmornica, kao mjere koja će služiti humaniziranju;

4. postavljanje najzgodnije metode da se dođe do smanjenja tonaze krstaša i kalibara njihovih topova;

5. cijeli problem zračnog bombardementa valja ispitivati u najširem opsegu.

Osim toga pridaje delegacija Velike Britanije najveću važnost tome, da se održe sve odredbe Prijedloga konvencije s obzirom na zabranu plinskog i bakteriološkog rata, kao i s obzirom na osnivanje postojane komisije za razoružanje.

Sir John Simon — Ministar vanjskih poslova i vođa delegacije Vel. Britanije

★

ANDRÉ TARDIEU

Tada ministar rata, a sada ministar predsjednik Francuske republike, osigurao si je predavanjem svog prijedloga — (o kome smo opširno govorili) — već 5. veljače, jednim potezom veliku taktičku i moralnu prednost.

André Tardieu — Ministar predsjednik i prvi delegat Francuske

Kad je 8. veljače stupio — poslije Sir Simona — na govornicu Konferencije, da obrazloži francuski prijedlog, osjećalo se i u glasu i u držanju njegovu, da si je svijestan tih prednosti.

Tardieu je donekle odstupio od francuskih tradicija na govornici Lige naroda. Francuzi su uvijek tu bili oni sjajni umjetnici-govornici, koji su svojim riječima znali da pokreću valove mirovnog oduševljenja i daleko izvan Ženeve. Viviani, Jouvenel, Boncour, pa Demosthenov i Ciceronov premac — Aristide Briand bili su prvi ideolozi Ligine rostre.

Tardieu je govorio stvarno, kratko i suho. I držanjem svojim on je više naličio na germanskog državnika nego li na francuskog diplomatu. Njegov je govor bio pun stvarnih prijedloga i ideja, koji su na nedvoumnu bazu postavili francusku propoziciju od 5. veljače. Iznijevši još jednoč jasno i kratko srž francuskog prijedloga Tardieu je u glavnom razvio pravnu tezu, što ju zastupa Francuska, i prema kojoj Liga naroda u 13 godina svoga opstanka nije znala da razvije sve mogućnosti, koje joj daje slovo Pakta o Ligi naroda. Tardieu dakle traži, da se Liga naroda ojača i snabdije svim atributima, koje joj daje Pakt, a Francuska se tada obvezuje, da će razoružati.

*

HUGH GIBSON

Hugh Gibson — Delegat Sjedinjenih Država

Delegat Sjedinjenih država Sjeverne Amerike. Do nastupa njegova na govornici, vladala je stanovita zabrinutost s obzirom na držanje Sjedinjenih Država. Poznato je, da Sjedinjene Države nisu članom Lige naroda, i da je jedan od aksioma njihove politike: neuplitanje u evropejske poslove. Postojala je dakle opasnost, da Hugh Gibson ne kaže ništa. A kako cijeli problem sigurnosti in ultima linea zavisi od Amerike, bila bi time Konferencija prilično paralizirana.

Gibson je otvorio svjetlije vidike. Ne samo da je on u ime Sjedinjenih država izjavio, da su one spremne raspravljati i uočiti svako razumno riješenje ovog problema, već je iznio i s obzirom na samo razoružanje devet jasno definiranih američkih prijedloga.

1. Sjedinjene Države smatraju Prijedlog konvencije za razoružanje, što ga je izradila pripremna komisija Lige naroda u širokim linijama njegovim, kao temelj daljnjih rasprava, ali se ujedno izjavljuju spremnima, da ispituju i svaki drugi nadopunidbeni prijedlog, koji bi po njihovom mnijenju mogao da požuri ostvarenje zajedničkih ciljeva.

2. Mi ovime dajemo poticaj, da se pomorski sporazumi sklopljeni u Londonu i Washingtonu produže i preporučujemo, da se isti što skorije pristupom Francuske i Italije upotpune.

3. Mi smo za proporcijalno daljnje sniženje brojaka tonaže, ustanovljenih u pomorskim sporazumima sklopljenim u Londonu i Washingtonu, čim sve stranke washingtonskog sporazuma pristupe k tome prijedlogu.

4. Mi smo za potpuno dokidanje podmornica.

5. Mi ćemo se zauzeti za sve mjere, koje budu imale za cilj djelotvornu zaštitu civilnog pučanstva protiv zračnih bombardiranja.

6. Mi zagovaramo apsolutnu zabranu upotrebe plinskih i bakterioloških ratnih sredstava.

7. Mi smo za to, da se vojne sile pojedinih država odrede na osnovu vojnih odreda potrebitih za održanje unutrašnjeg reda, plus stanoviti kontingent za narodnu obranu. Oružani kontingenti, potrebiti za održanje unutrašnjeg reda očito se ne će moći smanjiti; što se onih drugih tiče, radi se tek o pitanju međusobnog razmjera.

8. Naše je mnijenje, da valja ustanoviti osobita ograničenja s obzirom na tankove i teško, pokretno topništvo t. j. za oružje, koje imade osobito napadački karakter.

9. Spremni smo da proučimo pitanje smanjenja izdataka za ratni materijal, kao dodatnu mjeru k direktnom ograničenju oružanja. Mnijenja smo, da će za spriječenje natjecanja u kvalitativnom oružanju biti od koristi, ako se najprije definitivno dođe do kvantitativnog ograničenja.

Nakon što je Gibson još naveo kao primjer Ameriku, u kojoj nijedan narod nema vojske, kojom bi uznemirivao svog susjeda, izjavljuje on, da će Sjedinjene države surađivati s drugim narodima do krajnjih granica svojih mogućnosti.

DR. BRÜNING

Njemački je kancelar u dupkom punoj dvorani Konferencije stupio na govornicu dne 9. veljače, poslije Gibsona.

Konferencija je dra. Brüninga primila toplije nego ikogovornika prije njega. Ovacije bile su namijenjene u velikom dijelu samoj osobi kancelara, u kojoj današnji svijet vidi jedan od glavnih stupova socijalnog reda i poretka u Njemačkoj, a uslijed

toga i u Evropi. No te su ovacije bile i posljedica vanredne umjerenosti i spretnosti, kojima je dr. Brüning iznio njemačku tezu razoružanja.

Postojala je opasnost da njemački prvi delegat brutalno zabaci francuski prijedlog kako je to učinila njemačka štampa, pa da zatraži odmah tu, na licu mjesta, apsolutnu jednakost u oružanjima. Time bi sudbina Konferencije bila zapečaćena. Brüning je naprotiv izjavio, da je Njemačka spremna proučiti svaki prijedlog, koji vodi k cilju, bio on kakav mu drago, i došao on od bilo koje strane. Što se pak tiče poznatog njemačkog zahtjeva o jednakosti, on ga je formulirao u vanredno koncilijantnu for-

Dr. Brüning — Kancelar i prvi delegat Njemačkog Reicha

mulu: »Mi tražimo jednakost u metodi, i jednakost u sigurnosti«. Ta je formula možda spasila Konferenciju.

Njemački je dakle kancelar zaslužio ovacije Konferencije.

Sam Brüning nije iznio konkretnih njemačkih prijedloga, ali ih je navijestio.

Te je prijedloge predao Konferenciji i u plenumu obrazložio dne 18. veljače njemački poklisar i vođa delegacije Nadolny. Prijedlog je izrađen s germanskom točnošću i možda suviše detaljirano. Uslijed ovakovog detaljiranja jednog prijedloga, koji iznosi tek jedna nacija, a koji nije produkt sporazuma sviju, predstavlja svaki detalj mogućnost debate, a uslijed toga i nesporazuma.

Sâm Nadolny je njemačke prijedloge grupirao ovako:

I. Prijedlozi, koji se odnose na napadačko oružje.

1. Dokidanje teškoga topništva,
2. Dokidanje tankova,
3. Zabrana svakog vojnog zrakoplovstva bilo nad kopnom, bilo nad vodom ili morem.
4. Zabrana tvrđava, koje za druge narode predstavljaju neposrednu opasnost.

II. Prijedlozi za zaštitu civilnog pučanstva.

1. Zabrana upotrebe plinskih i bakterioloških materijala, kao i zabrana pripreme istih.
2. Neograničena zabrana bacanja *bilo kakvih ratnih sredstava* iz zračnih vozila.

III. Konferencija mora i kvalitativno i kvantitativno razoružanje energično i s pravim metodama prosljeđivati. Stoga predlaže njemačka delegacija:

1. Principijelno dokidanje opće vojne dužnosti, a ako to ne bi bilo provedivo, da se u opće ograničenje uzmu i izvježbane rezerve, koje valja primjereno odmjeriti.

2. Ograničenje redarstva, žandarmerije i sličnih uredaba, kao i zabrana njihove upotrebe u vojne svrhe.

3. Izravno sniženje i ograničenje dozvoljenoga oružja, kao i nagomilanog materijala, po vrsti i količini, ustanovljenjem maksimuma, koji se ne će smjeti prekoračiti. Uništenje onoga materijala, koji postoji danas preko toga maksimuma.

IV. S obzirom na mornaricu. I Njemačka je za posvećenu zabranu brodova nosilaca aeroplana, kao i zabranu podmornica. — S obzirom na ograničenje ostalih vrsta pomorskog oružja, predlaže Njemačka detaljirani plan.

V. Njemačka delegacija ne smatra podesnom metodu, prema kojoj bi se ograničenje razoružanja pokušalo provesti ograničenjem vojnih budžeta, jer tu metodu s obzirom na kvalitet oružja, na promjenljivu kupovnu snagu zlata itd. drži nepouzdanom.

*

DINO GRANDI

Ministar vanjskih poslova Italije, uzašao je na tribinu Konferencije dan poslije njemačkog kancelara, dne 10. veljače. Grandi je najmlađi delegat na Konferenciji — ima mu oko 35 godina — ali je njegov položaj u Ligi naroda, još od rujanske Ligine skupštine iz 1931., ugledan i uplivan. Grandi je na toj Skupštini kao delegat Italije iznio prijedlog, da se do okončanja Konferencije za razoružanje, koja se — tada — imala sastati nakon 5 mjeseci, a čije je trajanje i onda bilo, a i sada je neizvjesno — da se do

toga okončanja učini »primirje u naoružanju« t. j. da države do tog časa ne povećavaju svojih oružanja. Taj je prijedlog bio prihvaćen.

S razumljivim interesom očekivala je sada Konferencija, što će mladi državnik u ime Italije donijeti na Konferenciju kao doprinos općem naporu u cilju razoružanja. Dvorana je opet dupkom puna, kada Grandi, lagana, mladenačka koraka uzlazi na tribinu.

On odmah prvim riječima ulazi u srž pitanja. »Demagogija razoružanja i sofistika razoružanja«, veli Grandi, »najveća su pogibao za naš rad: one su ili utopija ili dokaz zle namjere«.

Dino Grandi — Ministar vanjskih poslova i prvi delegat Italije

»Godine 1925. države sakupljene ovdje izdavale su ukupno godišnje za oružanja 3.497 milijona dolara; god. 1926. 3.557 milijona; 1927., 3.873 milijona; 1928., 3.950 milijona; 1929., 4.107 milijona; a 1930., 4.128 milijona dolara, ili preko 20 milijarda i 500 milijona zlatnih franaka, ili oko 230 milijarda dinara godišnje. To dokazuje, da se natjecanjem o oružanjima ne povećava sigurnost, i da to natjecanje ne može samo po sebi da se ograniči — osim katastrofom«.

Italija stoga dolazi na Konferenciju sa svojim konkretnim prijedlogom za razoružanje, ali je spremna da prouči i uzme u pretres i svaki drugi prijedlog, koji vodi k cilju.

Prijedlozi, što ih je Grandi u ime Italije iznio, u glavnom su ovi:

I. Na području pomorskog oružanja:

1. Istovremeno dokidanje velikih linijskih brodova i podmornica.

2. Dokidanje brodova nosilaca avijona.

II. Na području kopnenog oružanja:

1. Zabrana teškog topništva sviju vrsta,

2. zabrana tankova sviju vrsta.

III. Na području zrakoplovstva:

1. Zabranu sviju bombaša.

IV. Na svim područjima:

1. Zabrana sviju navalnih kemičkih i bakterioloških sredstava,

2. Revizija međunarodnih utanačenja da se dođe do potpunije i sigurnije zaštite civilnog pučanstva.

Već sumarna usporedba talijanskih prijedloga s američkima pokazuje veliku analogiju između jednih i drugih, pa donekle obiju prijedloga s engleskim. Na Grandiju je već u rujnu 1931. na Skupštini Lige naroda ležala dvostruka odgovornost. Osim zastupanja vlastite države, imao je on indirektno da zastupa i gledište Sjedinjenih država, koje nisu zastupane u Ligi naroda. U nazočnoj Konferenciji Sjedinjene su države doduše zastupane po svojoj delegaciji, ali u jednu ruku i danas još Americi više konvenira, da ne govori suviše, već da za nju drugi govore, a u drugu ruku je jasno, da talijansko stanovište s obzirom na razoružanje, koje se u rujnu pokrivalo s američkim, ne može danas da od njega divergira. Svaka pak koordinacija velikih sila na Konferenciji, samo je dobitak za konačni cilj.

Grandieva su izlaganja bila toplo prihvaćena i na Konferenciji i u štampi.

GOSPODIN LITVINOV

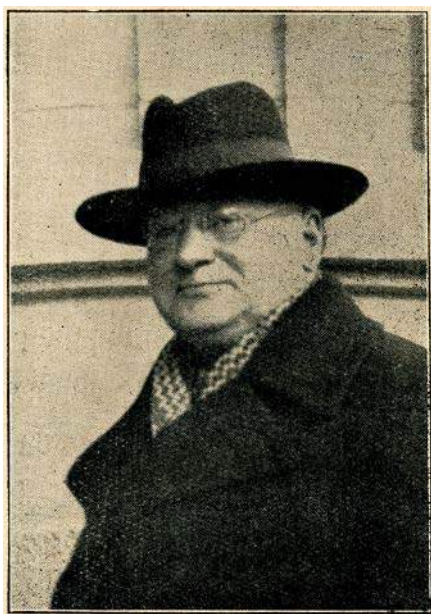
— »njegova ekscelencija Litvinov«, kako se zabunio predsjednik Konferencije najavljujući njegov govor, vođa Sovjetsko-ruske delegacije govorio je 11. veljače, dan nakon Grandia.

On je nastojao da u kvrgavom engleskom jeziku — za sada riječima — u prah i pepeo razbije sva dosadašnja nastojanja »nesposobnih i preživjelih kapitalističko-buržujskih vlada« na poslu oko razoružanja. Pokrećući svoju glomaznu figuru i tipično, zadovoljno malo-buržujsko, okruglo lice, služio se g. Litvinov u prkos sovjetskog tona, jezikom koji se udomaćio u ženevskim zasjedanjima, ne prezajući pred izrazima: »moja će vlada s najvećom pažnjom proučiti«, »moja je vlada spremna« itd. Oborio se u glavnom na francuski prijedlog o stvaranju međunarodne policijske i vojne vlasti pod upravom Lige naroda.

G. Litvinov je tu bio iskren: »radnici i seljaci Sovjetske unije teško bi pristali da se stvori takova vlast i da joj povjere jedan dio svojih vojska, jer bi oni morali smatrati — radi neprijateljskog držanja velikog broja svjetskih država naprama SSSR — da bi takova međunarodna vojska pod današnjim prilikama mogla biti samo opasnost za njihovu državu.

Zato g. Litvinov predlaže kratko i bezkompromisno, k tomu i bezodvlačno, potpuno i integralno razoružanje sviju država.

Do tog časa pak Sovjet ka delegacija ostaje kod svojih prijedloga iznesenih svojedobno u drugom Projektu konvencije za razoružanje, poimence s obzirom na apsolutnu zabranu navalnog oružja i to:

Litvinov — Prvi delegat Sovjetske Rusije

1. Zabranu tankova i teškog topništva,
2. Ratnih brodova nad 10.000 tona,
3. Pomorskog topništva nad 12 coli kalibra,
4. Sve vojno zrakoplovstvo,
5. Sve brodove nosioce avijona,
6. Aeroplane bombaše, sve rezerve bomba i ostalog vojnog materijala, koji se može prenositi letilima.
7. Sva sredstva za proizvodnju kemičkog, bakteriološkog ili požarnog oružja.

Sovjetska delegacija predlaže, da se svako zračno bombardiranje posve zabrani, a ne samo preko izvjesnih zona iza fronte.

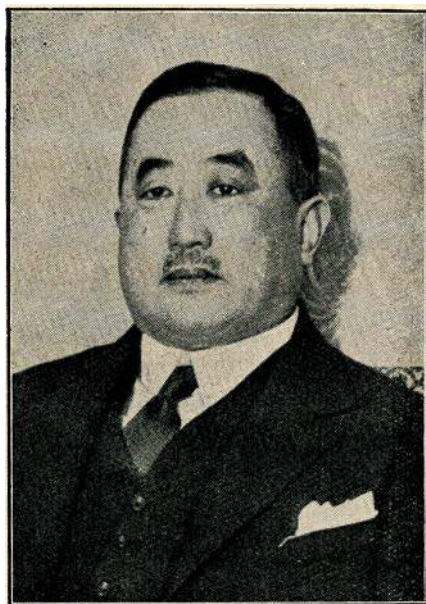
Ona predlaže nadalje, ne samo da se zabrani svaka upotreba, već i svako pripremanje (za vrijeme mira) kemičkog ili bakteriološkog oružja.

»Samo potpuna pobjeda socijalističkih principa« — završuje g. Litvinov svoj dugi govor — »može da donese vrhovnu garanciju za mir i da dokrajči sve uzroke, koji izazivaju oružane konflikte«.

U koliko potkapanje socijalnih temelja ostalih država može da ukloni uzroke oružanih konflikata!

*

DALJNI GOVORNICI I ZAKLJUČAK GENERALNE DEBATE

*Tsunéo Matsudaira — Japanski poklisar
u Londonu i prvi delegat na Konferenciji*

Osobito je težak položaj imao kao govornik pred svjetskom javnošću londonski japanski poklisar i vođa japanske delegacije Tsunéo Matsudaira. On je stupio na govornicu odmah poslije Grandia, dne 10. veljače, a u času, kada je bitka oko Shanghaja bila u punom toku. »Unatoč nesretnih događaja na Dalekom Istoku«, rekao je Matsudaira, »mi smo ipak došli ovamo, jer Japan iskreno želi surađivati u stvari razoružanja«.

Mirni i nepretenciozni ton japanskog poklisara, pa stanovita rezerva u govoru, diktirana nemilim događajima kod Shangaja, učinili su na Konferenciju povoljan dojam; a činjenica, da je u »subotu manifestacije« predsjedništvu Konferencije predano

172.950 vlastoručnih potpisa iz Japana kao zahtjev za razoružanje japanskih masa, bila je kao neki palijativ na otvorenu ranu Krajnjeg Istoka. Pokret za Ligu naroda i za njene ciljeve našao je u Japanu široki odziv masa.

Matsudaira je iznio i konkretne japanske prijedloge za razoružanje, u 10 točaka.

Daljnji programatski govori u plenumu Konferencije potrajali su do 24. veljače. Ukupno je oko 50 predstavnika raznih država iznijelo svoja stanovišta i prijedloge sa govornice Konferencije, pa je predsjednik Konferencije Arthur Henderson 24. veljače zaključio generalnu debatu govorom, u kome je krupnim crtama ocrtao rezultate dosadašnje izmjene misli među govornicima-državnicima.

Svoj govor završio je Henderson riječima:

— »Ja bih ipak podbodio u vama stvaranje nekih iluzija, kad bih vas ostavio u uvjerenju, kao da i nakon ove koncilijantnosti u generalnoj debati, ipak ne postoje još velike poteškoće, što ih valja savladati i na političkom i na tehničkom području. Generalna debata dala je ovaj pozitivni rezultat: mi sad znamo, da u svim pravcima našega zadatka možemo započeti rad na osnovu smionih, praktičnih i konstruktivnih prijedloga, što su ih iznijele odgovorne vlade uz izričiti opći pristanak«.

*

SHEMATIČKI PRIKAZ REZULTATA GENERALNE DEBATE

Da bi se, bez detaljnog studija, što ga opseg ove radnje ne dozvoljava, ipak dala neka slika o rezultatima izmjene misli i prijedloga u općoj diskusiji od 8. do 24. veljače, donijeti ću niže tabelu, koju je objelodanio vjesnik njemačkog Udruženja za Ligu naroda »Der Völkerbund« u svom broju 7. od 11. ožujka ove godine.

Iz te tabele će se sinoptički razabrati, u čemu su postignuta jednolična gledišta, a u čemu se države ponajviše razilaze u svojim mnijenjima. — Sam sastavljač tabele upozorava, da je tamo, gdje izjave delegata nisu bile »posve oštro i odrešito formulirane«, izveo on sam zaključak o stanovištu te delegacije, uzevši kao osnovicu cijelu tendenciju dotične izjave. Ja pak moram čitaocu upozoriti, da ova tabela nije službeno izdanje same Lige naroda, već da je izdana kako rekoh, po njemačkom Udruženju, pa stoga imade možda neku malu tendenciju u smislu njemačkih želja na nazočnoj Konferenciji.

Službena tabela je sastavljena po imenovanom izvijestitelju generalne komisije Konferencije, češkom ministru vanjskih poslova Benešu, koja će služiti podlogom daljnjemu radu Konferencije. No ona je studij za sebe i daleko nadilazi, po svojoj iscrpljivosti, opseg ovih razlaganja.

I. ORGANIZACIJA

D r ž a v e	Na osnovu ravnoprav- nosti i jed- nakosti sviju	Na osnovu daljnijeg odr- žanja odre- daba mirov- nih ugovora o razoružanju	Općim i potpunim razoru- žanjem	Snizjenjem oružanja jer sadanje stanje sigur- nosti dostaje	Privremenim ograničenjem oružanja i daljnjom iz- gradnjom si- stema sigurno- sti i sankcija
1	2	3	4	5	6
Afganistan .	*	—	—	*	—
Egipat .	*	—	—	*	—
Albanija .	—	—	—	*	—
Argentina	—	—	—	*	—
Australija	—	—	—	*	—
Belgija	—	*	—	—	*
Bolivija .	—	—	—	*	—
Brazilija	—	—	—	*	—
Bugarska	*	—	—	*	—
Kanada	—	—	—	*	—
Čile	—	—	—	*	—
Kitaj	*	—	—	*	—
Kolumbija .	—	—	—	*	—
Danska	*	—	—	*	—
Njemačka . . .	*	—	—	*	—
Velika Britanija	*	—	—	*	—
Estonska	—	—	—	*	—
Finska	*	—	—	*	—
Francuska.	—	*	—	—	*
Grčka	—	*	—	—	*
Guatemala	—	—	—	*	—
Haiti	*	—	—	*	—
Hedžas	*	—	—	*	—
Nizozemska	*	—	—	*	—
Indija	—	—	—	*	—
Italija	*	—	—	*	—
Japan . . .	—	*	—	—	*
Jugoslavija	—	*	—	—	*
Letonska .	—	—	—	*	—
Litva	—	—	—	*	—
Meksiko.	*	—	—	*	—
Nova Zelandija	*	—	—	*	—
Norveška	*	—	—	*	—
Austrija .	*	—	—	*	—
Panama .	—	—	—	*	—
Perzija .	*	—	—	*	—
Poljska .	—	*	—	—	*
Portugal	—	—	—	*	—
Rumunjska	—	*	—	—	*
Rusija . . .	*	—	*	*	—
Švedska .	*	—	—	*	—
Švicarska	*	—	—	*	—
Španija . . .	*	—	*	*	—
Juž. Afrika .	*	—	—	*	—
Čehoslovačka	—	*	—	—	*
Turska	*	—	*	*	—
Magjarska .	*	—	—	*	—
Urugvaj . .	*	—	—	*	—
Venezuela	—	—	—	*	—
Sjed.Drž.Amerike	*	—	—	—	—
	26	8	3	42	8

III. POMORSKI VOJNI MATERIJAL IV. ZRAČNI VOJNI

D r ž a v e	Dokidanje odnosno ograničenje stano- vitog navalnog oružja				Opće dokinuće svakog vojnog zrako- plovstva	Dokinuće bombaških letila i opća zabrana bacanja ratnih sredstava
	Ratni bro- dovi preko 10.000 tona	Brodovi nosioci aeroplana	dokinuće podmor- nica	oboružane trgovačke ladje		
	15	16	17	18	19	20
Afganistan						
Egipat .			*			
Albanija .						
Argentina	*					
Australija			*			
Belgija						
Bolivija						
Brazilijska						
Bugarska			*		*	*
Kanada						
Čile						
Kitaj		*			*	*
Kolumbija .						
Danska					*	*
Njemačka . . .	*	*	*	*	*	*
Velika Britanija			*			
Estonska						
Finska						
Francuska .						
Grčka .						
Guatemala						
Haiti						
Hedjas . .	*	*	*	*	*	*
Nizozemska						
Indija						
Italija	*	*	*			
Japan	*	*		*		
Jugoslavija	*		*			
Letonska						
Litva						
Meksiko						
Nova Zelandija			*			
Norveška						
Austrija			*		*	*
Panama .						
Perzija						
Poljska						
Portugal						
Rumunjska						
Rusija . .	*	*	*	*		*
Švedska .					*	*
Švicarska		*	*			
Španija .			*	*	*	*
Juž. Afrika						
Čehoslovačka						
Turska					*	*
Magjarska .					*	*
Urugvaj . .					*	*
Venezuela .						
Sjed. Drž. Amerike			*			
	10	7	16	5	12	12

IV. DIO

USTROJSTVO KONFERENCIJE
I METODE RADA

Ustrojstvo Konferencije za ograničenje i smanjenje oružanja može se prikazati ovako:

Predsjednik Konferencije: Artur Henderson

Začasni predsjednik Konferencije: predsjednik Švicarske konfederacije Motta.

Ured Konferencije:

sastoji se iz 14 podpredsjednika izabranih tajnim glasovanjem; to su vođe delegacija slijedećih država: Francuske, Italije, Vel. Britanije, Sjedinjenih Država, Njemačke, Švedske, Japana, Španije, Argentine, Belgije, Rusije, Čehoslovačke, Poljske i Austrije.

Generalna komisija

sastoji se od po 1 delegata svake na Konferenciji zastupane države

Predsjednik: Arthur Henderson.

Zamjenik predsjednika: Politis (Grčka).

Izvjestitelj: Beneš (Čehoslovačka).

Komisije

Politička komisija

Njezin je sastav jednak sastavu generalne komisije.

Komisija za kopnene vojne sile

Predsjednik: Buero (Uruguay).

Zamjenik predsjednika: Laidoner (Estonija)
v. Lanscho (Nizozemska).

Izvjestitelj: Bourquin (Belgija).

Komisija za pomorske vojne sile:

Predsjednik: Colban (Norveška).

Zamjenik predsjednika: Dupré (Kanada),
Kemal Hüsnü Bey (Turska).

Izvjestitelj: Westmann (Švedska).

Komisija za zračne vojne sile:

Predsjednik: Madariaga (Španija).

Zamjenik predsjednika: Costa du Rels (Bolivija),
Marinow (Bugarska).

Izvjestitelj: Boheman (Švedska).

Komisija za vojne proračune:

Predsjednik: Vasconcellos (Portugal).

Zamjenik predsjednika: Valdes Mendeveille (Čile),
Radulescu (Rumunjska).

Izvjestitelj: François (Nizozemska).

Predsjednici, zamjenici predsjednika i izvjestitelji sastavljaju kancelariju svake komisije. Tim kancelarijama dodijeljini su kao pomoćnici politički i vojni činovnici Lige naroda.

Kako se vidi razdioba rada je provedena sistematski, po područjima, koja valja obraditi.

Š obzirom pak na temeljnu osnovu i na sistem rada razvila se bila u generalnoj komisiji Konferencije živa rasprava. Na prijedlog, da se *Projekt Konvencije za razoružanje od 9. prosinca 1930.*, što ga je izradila pripremna komisija Lige naroda za razoružanje uzme kao temelj rada Konferencije, odgovorio je Litvinov protuprijedlogom, kojim je ponovno tražio *opće i posvemašnje razoružanje*. Nakon rasprave, koja je bila živa i temperamentna, prihvatila je komisija prijedlog engleskog delegata Sir Johna Simona, koji glasi:

»Generalna komisija zaključuje, da će daljnje svoje rasprave voditi u okviru *Projekta konvencije* o sniženju i ograničenju oružanja, pri čemu svima delegacijama ostaje potpuna sloboda, da u toku daljnjih raspravljanja svoje vlastite prijedloge razvijaju, ili da u odgovarajućem času iznesu svoje ispravke u obliku prijedloga za izmjene, dodatke ili dokidanja stanovitih ustanova Projekta«.

Prijedlog Litvinova odbijen je sa svim glasovima protiv tri glasa (Sovjeti, Španija, Turska).

*

Projekt konvencije je dakle usvojen kao okvir daljnjega rada. Nastalo je sad pitanje, kako će se taj rad razvijati, kad je osim Projekta, već u generalnoj debati izneseno oko 50 novih, zasebnih prijedloga da se dođe do ograničenja i sniženja oružanja? Kancelarija Konferencije predložila je, da se svi ti posebni prijedlozi predadu generalnoj komisiji, koja će imati da izradi elaborat, u kome će ih uskladiti ili pak koordinirati s ustanovama Projekta.

Ovu tešku zadaću preuzeo je izvjestitelj generalne komisije Beneš (ministar vanjskih poslova Čehoslovačke) koji je najprije kancelariji predložio slijedeći postupnik:

1. Generalna komisija neka najprije sva pitanja raspravi s načelnog gledišta.

2. Nakon te rasprave neka se rečena pitanja u svoje vrijeme, i ako bude potrebno, predadu posebnim komisijama.

3. Ona pitanja, koja ne traže nikakove načelne rasprave može generalna komisija odmah predati posebnim komisijama.

4. O pitanjima, o kojima budu raspravljale posebne komisije, imadu one podnijeti izvještaje generalnoj komisiji. Komisije imadu dakako pravo svakovremeno podastrijeti generalnoj komisiji onakova načelna pitanja, koja uskrсну u toku njihova rada, a koja one ne mogu same riješiti.

Držeći se ovih načela izradio je izvjestitelj Beneš već spomenutu *Koordinacionu tabelu*, razdijeljenu u četiri stupca. *Prvi stupac* sadrži pojedine predmete po dijelovima, glavama i člancima, kako ih sadrži Projekt konvencije, koji je uzet kao okvir ukupnoga

rada Konferencije. U *drugom stupcu* sadržani su razni prijedlozi, koji se bilo kako odnose na predmet Konvencije, sadržan u 1. stupcu. *Treći stupac* sadrži sva načelna pitanja, koja su nasjećena bilo Projektom konvencije bilo novim prijedlozima, te koja u prvom redu traže riješenje u generalnoj komisiji. Konačno *četvrti stupac* iznosi opaske samog izvjestitelja, o načinu, opsegu i vremenu, kada se ta razna pitanja imaju podastrijeti komisijama.

Odluka o tome pripada dakako generalnoj komisiji. Isto tako i o tome, koja će velika, načelna pitanja ona sama raspraviti. Jer biti će naravno mnogo takovih problema, o kojima pojedine komisije ne će moći raspravljati, dok generalna komisija ne riješi stanovita, s njima u vezi stojeća, *načelna pitanja*. S druge će strane biti mnogo i takvih pitanja, koja će se mnogo bolje dati raspraviti najprije u posebnim komisijama, pa će elementi takovih rasprava poslužiti konačnom riješenju generalne komisije o stanovitom načelnom problemu.

Kancelarija Konferencije prihvatila je ovu Koordinacionu tabelu *kao temelj rada*, ali ne kao radni program ili dnevni red. Pa ni vremenski rokovi, ni redoslijed u kome će se pojedina pitanja raspravljati, nisu unaprijed određeni. Izvjestitelj Beneš zamoljen je također za izradbu *radnog programa i dnevnog reda*.

K prvobitnom svom postupniku predložio je Beneš još točku:

5. Načelna pitanja, koja imade raspraviti generalna komisija, mogu se klasificirati s tri gledišta:

a) onakova pitanja, kod kojih se može započeti s potpunim i konačnim raspravama;

b) Onakova, koja će zahtijevati prethodne rasprave, t. j. neke vrste ekspozeeza teza, koji ne će nužno dovesti do neposrednog i bezodvlačnog rješenja u generalnoj komisiji. Komisija će moći o tim pitanjima u zgodno vrijeme opet raspravljati;

c) Onakova pitanja, za koja će po mnijenju generalne komisije, trebati prethodni rad koje tehničke komisije.

Kako se posebnim komisijama rad ne bi otešćao i ukočio, valjati će im dodijeliti na raspravljanje cijele stanovite skupine pitanja ili posve određene probleme, pa će nakon svršetka rada mandat tih komisija odmah utrnuti. U toku rada će možda biti potrebno, da se sastave mješovite komisije i posebne komisije, ili jedna jedina posebna komisija, koja će imati da se bavi stano vitim pitanjem, koje zapravo interesira više komisija.

U koliko su razni prijedlozi *promijenili prvobitni oblik Projekta konvencije*, pokazuje *Lista pitanja*, koja je prihvaćena istodobno s Koordinacionom tabelom, pa pojedinim komisijama dodjeljuje stanovita pitanja na riješenje, i tako predstavlja *radni program* za 1. generalnu, 2. političku, 3. komisiju za kopneni vojni materijal, 4. komisija za pomorski ratni materijal, 5. komisija za zračni vojni materijal, 6. komisija za pitanja vojnih proračuna.

Kako se iz ovog sumarnog prikaza vidi, vrlo je opsežan materijal, što ga Konferencija imade da riješi. Ali je i gromadan cilj, što ga imade u vidu.

Samo sistematskim, ustrajnim i dobronamjernim radom može se ovaliki posao savladati. Nema sumnje, da je enormni rad na sistematizaciji, što ga je plemenitom požrtvovnošću i dubokoumnom logikom obavio izvjestitelj- ministar bratskog češkoslovačkog naroda Beneš, možda do sada najzaslužniji i najkorisniji posao, koji je na Konferenciji obavljen. On omogućuje nesmetano funkcioniranje glomaznog aparata Konferencije.

O dobroj volji i uvidavnosti državnika zavisi dalje, hoće li ovo funkcioniranje izbaciti namjeravani produkt: oslobođenje svijeta od teške more bezglavog naoružavanja.

ZAGLAVAK

Završujući ovaj prikaz biti će potrebno osvrnuti se na jedno, gotovo se može reći tradicionalno praznovjerje, koje se redovito u povjesnici ponavlja kod svakog izuma novog tehničkog ratnog oružja. Kao neka utjeha pojavljuje se u takovim časovima u masama čovječanstva uvjerenje, da će razvoj tehnike i sve ubitačnija ratna sredstva *sama po sebi dovesti do nemogućnosti ratovanja*.

Već letimični pogled u povjesnicu dokazuje, da su te utjehe i praznovjerja doveli svaki puta do gorkih razočaranja. Lateranski koncil — kako je spomenuto u II. dijelu — grmi 1139. protiv »novog i strašnog« oružja »arbalete« (Armbrust), koje smatra odviše ubitačnim, a vojskovođe smatraju, da će to oružje onemogućiti svako ratovanje. No već decenij poslije tog koncila, arbaleta je općenito uvedena u sve vojske, a ratovi se nastavljaju kroz cijeli srednji vijek nesmanjenom žestinom.

U XVI. vijeku, nakon francuskih ratova u Italiji, pokazuje se znamenit razvitak ognjenog oružja, a poglavito pušaka. Puščani prah — poznat već od više stoljeća ovamo — stiče prvo mjesto u ratnoj tehnici, pa ruši i prebacuje sva dosadašnja strateška pravila i bojovne tradicije. Pješak, oboružan teškim vatrenim oružjem, smatra smiješnim junaštvo konjanika-kopljanika. Nastaje zabuna među vojničkim zapovjednicima; »ratno umijeće« smatra se propalim i preživjelim. Francuski zapovjednici nalažu, da se objesi svaki koji nosi »arkebuzu« (tešku pušku kremenjaču ili s luntom). A nakon toga zapovjednici i vojske se priučavaju, a »vojno umijeće« razvija se kao nikad prije.

I tako je bilo kod svakog novog izuma.

Tankovi, avioni bombaši, plinovi, električna i požarna oružja sve to izaziva u čovječanstvu neku varavu nadu, da će napredak tehnike onemogućiti ratovanje.

Nema sumnje, da će ovi ubitačni izumi učiniti težom odluku i odgovornost onoga, koji bi se odlučio na rat. Ali ufanje čovječanstva, da će tehnika »sama po sebi« učiniti kraj ratu, sigurno je varavo. Ono je samo psihološki razumljivo: čovječanstvo se *boji ogromnog kolektivnog napora*, koji je *jedini kadar* da svjesnim

zahvatom obuzda atavističke ljudske instinkte i *svjesnog napora*, koji je jedini kadar da na mjesto sile — kroiteljice pravde, stavi razum i zakone.

Drugo je praznovjerje modernije i još opasnije. Jedan dio svjetske javnosti u dobroj vjeri, a drugi dio zaveden političkim računima onih koji potajno goje napadačke planove, širi uvjerenje, *da je i bez izvršne, fizičke sile* Liga naroda, ako ju se samo snabdije dovoljnim autoritetom, dostatna, da održi mir i red u međunarodnom životu.

Povijest privatnoga prava uči nas, da su prvi kazneni i građanski zakoni bili snabdjeveni upravo okrutnim izvršnim sankcijama. Vlast — bila to sada građanska, crkvena ili privatna — imala je apsolutnu fizičku moć ovršenja zakona. Tek stoljećima i tisućljećima se čovječje društvo polako prilagođivalo zakonima, pa se danas može reći da u glavnom — osim iznimaka-prestupnika — već sam autoritet zakona, pa tradicija o poštenju i legalnosti, dostaju, da individue drže u granicama zakona.

Na polju međunarodnog prava mi živimo zapravo u doba rađanja najprimarnijih pojmova međunarodne legalnosti. Pravne zasade, kao »rat je zločin« juristički su formulirane *prvi puta u naše dane*. Tisućljeća će valjda proći dok te i takove pravne zasade postanu na međunarodnom području svojina čovječanstva, kojima će se već po tradiciji svaki pokoravati. Za danas je izvršenje ovakovih revolucionarnih pravnih odredaba na međunarodnom polju posve neprovedivo, *bez krute fizičke izvršne sile*.

Nedavni događaji na Dalekom Istoku dali su nam za to očigledan primjer. Dok je Liga naroda tek moralnim sredstvima, i pozivom na Briand-Kellogov pakt nastojala stišati sukob između Kine i Japana bili su rezultati vrlo manjkavi. Tek kada su članovi Lige: Engleska, Francuska i Italija, u zajednici sa Sjedinjenim Državama poslali pod Šanghaj krupne odrede svojih ratnih flota, i kad je na jednoj od ratnih lađa stigla na lice mjesta komisija Lige naroda, mogla je Liga da nastupi autoritativno, mogla je da stiša sukob kod Šanghaja i da uspostavi svoj ugled naprama nepokornim svojim članovima Japanu i Kini. Tkogod tvrdi protivno, taj ili ne zna, ili zlonamjerno izvlači činjenice.

*

Nitko u ovaj čas — kad se najvećim naporom ukupnog ljudstva postavljaju temelji za *novu, međunarodnu legalnost* — nema prava, kraj današnjih razvijenih mogućnosti informacije, da ostane neupućen ili krivo upućen o gromadnom djelu, koje se tu započelo.

Ovaj pak izneseni sumarni prikaz Konferencije za razoružanje i njenog rada neka služi za tu informaciju našem narodu, da ne ostane neopravdano po strani od velikog stvaranja.

Zagreb, 15. travnja 1932.